

Міністерство освіти і науки України
Бердянський державний педагогічний університет
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

Катерина ПЕТРОВСЬКА

«22» травня 2026

РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ЯК РЕСУРС ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Кваліфікаційна робота бакалавра

Виконавець: здобувач

першого (бакалаврського) рівня

вищої освіти, групи 403СР

Галузь знань 23 Соціальна робота

Спеціальність 231 Соціальна робота

Освітньо-професійна програма:

«Соціальна робота та соціальна

педагогіка»

Артур ТИХОВОД

Керівник:

ст. викладач Наталія МАЦЕЙКО

Рецензент:

к. пед. н., доц. Наталя ЗАХАРОВА

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ЯК РЕСУРСУ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	7
1.1. Теоретичні підходи до розуміння резильєнтності як психологічного феномену.....	7
1.2. Професійне становлення майбутніх соціальних працівників: сутність, зміст, етапи та чинники.....	26
1.3. Роль резильєнтності у професійному становленні майбутніх соціальних працівників в умовах війни.....	35
Висновки до першого розділу.....	40
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ЯК РЕСУРСУ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ НА ЕТАПІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	43
2.1. Організація та методи емпіричного дослідження.....	43
2.2. Аналіз рівня резильєнтності та її взаємозв'язку з показниками професійного становлення майбутніх соціальних працівників.....	52
2.3. Рекомендації щодо розвитку резильєнтності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки в умовах війни.....	78
Висновки до другого розділу.....	84
ВИСНОВКИ.....	88
ДЕКЛАРАЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ ГШІ (GAIDeT).....	91
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	92
ДОДАТКИ.....	98

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується глибокими соціальними трансформаціями, спричиненими повномасштабною війною, що супроводжується значними демографічними, економічними, психологічними та гуманітарними викликами. Воєнні дії, вимушене переміщення, людські та матеріальні втрати, руйнування соціальних зв'язків, погіршення психоемоційного стану населення та зростання кількості осіб, які потребують підтримки, суттєво посилюють суспільну значущість соціальної роботи як напряму професійної діяльності, спрямованого на підтримку вразливих категорій громадян, відновлення їхнього соціального функціонування та зміцнення адаптаційного потенціалу.

Умови воєнного стану суттєво ускладнюють зміст професійної діяльності соціальних працівників і закономірно висувують підвищені вимоги до якості їхньої професійної підготовки. Особливість сучасної ситуації полягає в тому, що професійне становлення майбутніх соціальних працівників відбувається в умовах тривалого впливу кризових процесів, безпекових загроз та суттєвої трансформації освітнього середовища, зумовленої релокацією окремих закладів вищої освіти, поширенням дистанційного й змішаного навчання та необхідністю адаптації до нових форматів професійної підготовки. За таких обставин успішне професійне становлення майбутнього фахівця визначається не лише рівнем сформованості професійних компетентностей, а й наявністю особистісних якостей, які забезпечують здатність зберігати професійну мотивацію, підтримувати активну професійну позицію та ефективно виконувати професійні функції в складних умовах сьогодення.

У цьому контексті особливого значення набуває резильєнтність як інтегральна характеристика особистості, що відображає її здатність успішно адаптуватися до несприятливих обставин, мобілізувати внутрішні та зовнішні ресурси, долати наслідки стресових подій і зберігати спрямованість на досягнення особистісно та професійно значущих цілей. Для майбутніх

соціальних працівників резильєнтність має особливу цінність, оскільки виступає важливою передумовою професійного становлення, сприяє формуванню професійної ідентичності, готовності до роботи з вразливими категоріями населення, утвердженню професійних цінностей і норм, а також здатністю ефективно виконувати соціально значущі функції в умовах війни.

Проблема резильєнтності посідає важливе місце у сучасному науковому дискурсі та є предметом міждисциплінарних досліджень. Теоретичні засади феномену, механізми позитивної адаптації особистості до несприятливих життєвих обставин, чинники розвитку резильєнтності обґрунтовано у працях зарубіжних учених Дж. Бонанно, Є. Вернер, Н. Гармезі, С. Кобаси, С. Лутар, С. Мадді, А. Мастен, М. Раттера, Дж. Річардсона. У вітчизняному науковому просторі питання життєстійкості, адаптаційного потенціалу та резильєнтності особистості висвітлено у працях К. Балахтар, Н. Гусак, Л. Карамушки, О. Кокуна, Г. Лазос, М. Савчина, Т. Титаренко, В. Чернобровкіної, О. Чиханцової. Окремий напрям сучасних досліджень становлять праці О. Годованої, К. Дуванської, А. Кучера, Н. Островської, О. Романчука, присвячені питанням розвитку резильєнтності фахівців соціономічної сфери, збереження їхньої професійної ефективності та профілактики професійного вигорання в умовах суспільних криз і воєнних потрясінь.

Водночас аналіз наукових джерел засвідчує, що, попри значний науковий інтерес до феномену резильєнтності, її значення у професійному становленні майбутніх соціальних працівників в умовах війни залишається недостатньо дослідженим. Подальшого наукового осмислення потребують питання впливу резильєнтності на формування професійної ідентичності, готовності до майбутньої фахової діяльності, здатності ефективно виконувати професійні функції в умовах сучасних суспільних викликів, а також можливості її цілеспрямованого розвитку у процесі професійної підготовки. Суспільна значущість проблеми, її недостатня теоретична та практична розробленість зумовили вибір теми дослідження: **«Резильєнтність як ресурс професійного становлення майбутніх соціальних працівників в умовах війни»**.

Об'єкт дослідження: процес професійного становлення майбутніх соціальних працівників.

Предмет дослідження: резильєнтність як ресурс професійного становлення майбутніх соціальних працівників на етапі професійної підготовки в умовах війни.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати роль резильєнтності як ресурсу професійного становлення майбутніх соціальних працівників та емпірично дослідити рівень її розвитку і взаємозв'язок із показниками професійного становлення на етапі професійної підготовки в умовах війни.

Задля досягнення поставленої мети було поставлено наступні **завдання дослідження:**

- проаналізувати наукові підходи до розуміння феномену резильєнтності;
- розкрити сутність, зміст, етапи та чинники професійного становлення майбутніх соціальних працівників;
- обґрунтувати роль резильєнтності як ресурсу професійного становлення майбутніх соціальних працівників в умовах війни;
- емпірично дослідити рівень резильєнтності майбутніх соціальних працівників та визначити її взаємозв'язок із показниками професійного становлення;
- розробити практичні рекомендації щодо розвитку резильєнтності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки в умовах війни.

Для розв'язання завдань дослідження використано **комплекс методів:** загальнонаукові (аналіз, синтез, систематизація, порівняння, узагальнення); конкретно-наукові (категоріальний аналіз, структурно-функціональний аналіз, структурно-логічний аналіз); емпіричні (Шкала резильєнтності Коннора-Девідсона (CD-RISC-25), методика мотивації професійної діяльності К. Замфіра (адаптація А. Реана), «Опитувальник професійної

ідентичності» Г. Озеріної); *методи обробки даних* (кількісний аналіз, якісний аналіз); *методи математичної статистики*.

База дослідження: Факультет дошкільної, спеціальної та соціальної освіти Бердянського державного педагогічного університету.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається із вступу, 2 розділів і висновків до кожного з них, загальних висновків, декларації використання ГШІ (GAIDeT), списку використаної літератури (нараховує 67 найменувань) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 109 сторінок, із них основного тексту – 90.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ЯК РЕСУРСУ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

1.1. Теоретичні підходи до розуміння резильєнтності як психологічного феномену

У сучасній психологічній науці резильєнтність посідає одне з центральних місць серед категорій, що пояснюють механізми позитивної адаптації особистості до стресу, кризових ситуацій та тривалого впливу несприятливих життєвих обставин. Посилення наукового інтересу до зазначеного феномену зумовлене переорієнтацією сучасних психологічних досліджень із вивчення причин психічної дезадаптації та порушень на пошук особистісних і соціальних ресурсів, які забезпечують збереження психологічного благополуччя, підтримання ефективного функціонування та здатність до подальшого розвитку в умовах невизначеності, соціальних потрясінь і травматичних подій.

Для глибшого розуміння сутності резильєнтності доцільним є звернення до **генези** цього поняття та еволюції наукових уявлень про його зміст. Феномен резильєнтності (від англ. *resilience* – пружність, еластичність; від лат. *resilire* – відскакувати, відновлюватися, повертатися до попереднього стану) має виражене міждисциплінарне підґрунтя та пройшов тривалий шлях концептуального становлення – від фізико-технічного терміна до одного з фундаментальних конструктів сучасної психологічної науки.

Первинно поняття *resilience* використовувалося у фізиці та матеріалознавстві для позначення властивості матеріалів відновлювати свою форму після механічного впливу чи деформації. У подальшому термін набув поширення в екології, де ним позначали здатність природних систем підтримувати внутрішню рівновагу та відновлюватися після зовнішніх порушень. Подальший розвиток гуманітарного знання зумовив інтеграцію поняття резильєнтності до психології, де воно почало використовуватися для опису

здатності людини зберігати адаптивне функціонування, долати труднощі та відновлювати психологічну рівновагу в умовах життєвих випробувань і криз [32].

Систематичне вивчення феномену резильєнтності в психологічній науці розпочалося у другій половині XX століття та було зумовлене поступовою зміною наукових орієнтирів – переходом від патогенетичної парадигми, зосередженої переважно на дослідженні психічних порушень і чинників дезадаптації, до *салютогенетичного підходу*, розробленого А. Антоновським, у центрі якого перебувають ресурси здоров'я, стійкості та психологічного благополуччя особистості [20, с. 26-28].

У межах салютогенетичного підходу пріоритетного значення набуває вивчення особистісних і соціальних ресурсів, які забезпечують підтримання психологічної рівноваги, ефективне функціонування в несприятливих життєвих обставинах та конструктивне подолання труднощів. Саме салютогенетична парадигма заклала концептуально-методологічне підґрунтя для подальшого розвитку теорії резильєнтності, у межах якої вона почала розглядатися не як виняткова властивість окремих осіб, а як інтегральний ресурс адаптації, відновлення та особистісного зростання в умовах життєвих викликів.

Упродовж останніх десятиліть наукові уявлення про резильєнтність суттєво еволюціонували. Якщо ранні дослідження трактували її переважно як відносно стійку особистісну рису, то сучасні концепції розглядають резильєнтність як багатовимірний, динамічний і контекстуально зумовлений феномен, що формується під впливом взаємодії індивідуальних, соціальних, культурних і середовищних чинників.

У сучасному науковому дискурсі **резильєнтність** інтерпретується щонайменше у **трьох взаємопов'язаних площинах**:

- по-перше, резильєнтність розглядається як *особистісна властивість або здатність (ego-resiliency)*, яка відображає індивідуальну спроможність людини долати стресові ситуації завдяки мобілізації внутрішніх ресурсів, збереженню емоційної стабільності та підтриманню продуктивного функціонування;

➤ по-друге, резильєнтність трактується як *динамічний процес адаптації*, що розгортається у часі та визначається особливостями взаємодії людини із соціальним середовищем; у цьому контексті вона охоплює когнітивні, емоційні та поведінкові реакції особистості, спрямовані на конструктивне подолання труднощів і відновлення психологічної рівноваги.

➤ по-третє, резильєнтність визначається як *адаптаційно-захисний ресурс або механізм*, що активізується в умовах ризику та несприятливих життєвих обставин і забезпечує підтримання психологічного благополуччя, збереження цілісності особистості та здатність до подальшого розвитку [8, с. 68-69].

Таким чином, сучасне розуміння резильєнтності виходить за межі її трактування як окремої індивідуальної характеристики та дозволяє розглядати її як складне інтегративне утворення, що поєднує особистісні ресурси, адаптаційні процеси та можливості соціального середовища. Саме така інтерпретація феномену є найбільш релевантною для аналізу професійного становлення майбутніх соціальних працівників в умовах війни, оскільки дає підстави розглядати резильєнтність як важливий ресурс підтримання професійної мотивації, формування професійної ідентичності, готовності до діяльності в умовах невизначеності та збереження психологічного благополуччя майбутнього фахівця.

Попри значне поширення поняття резильєнтності в сучасній психологічній літературі, у науковому дискурсі досі відсутнє його однозначне трактування. Крім того, зазначений феномен нерідко ототожнюється або використовується як синонім понять «життєстійкість», «життєздатність», «стресостійкість» і «посттравматичне зростання». Така термінологічна невизначеність ускладнює концептуалізацію феномену резильєнтності та потребує чіткого розмежування його із **суміжними психологічними конструктами**.

Найбільш близьким за змістом до поняття резильєнтності є поняття *життєстійкості (hardiness)*, запропоноване С. Кобасою та розвинене у працях С. Мадді. Життєстійкість розглядається як відносно стійка особистісна

диспозиція, що забезпечує ефективне подолання стресових ситуацій і включає три взаємопов'язані компоненти: залученість (commitment), контроль (control) та прийняття виклику (challenge) [45; 48].

Залученість відображає активну життєву позицію особистості, її готовність брати відповідальність за власне життя, усвідомлювати значущість подій і знаходити в них особистісний смисл. Контроль характеризує переконання людини у власній здатності впливати на перебіг життєвих подій і результати діяльності. Прийняття виклику передбачає сприйняття змін, труднощів і невизначеності як природної складової життя та потенційного джерела набуття нового досвіду й особистісного розвитку.

Водночас, на відміну від життєстійкості, яка характеризує переважно внутрішню систему особистісних переконань і диспозицій, резильєнтність має значно ширший зміст. Вона охоплює не лише внутрішні ресурси людини, а й соціальні, міжособистісні та середовищні чинники, що забезпечують її здатність до адаптації, відновлення та подальшого розвитку в умовах несприятливих життєвих обставин.

Не менш близьким до резильєнтності є поняття *життєздатності (vitality / viability)*, яке в сучасній психології розглядається як інтегральна біопсихосоціальна характеристика особистості, що відображає її загальну здатність підтримувати життєдіяльність, самозбереження та реалізацію власного потенціалу. Життєздатність охоплює широкий спектр адаптаційних можливостей людини та передбачає здатність не лише пристосовуватися до умов середовища, а й активно освоювати нові сфери діяльності, проєктувати власне життя та здійснювати особистісне саморозвиток [14, с. 24].

Якщо життєстійкість забезпечує насамперед психологічну стабільність особистості, то життєздатність характеризує більш широкий потенціал життєвого функціонування та розвитку. Водночас резильєнтність не зводиться до життєздатності, оскільки акцентує увагу саме на механізмах позитивної адаптації та відновлення в умовах стресу, ризику й кризових ситуацій.

У психологічній літературі широко використовується також поняття *стресостійкості (stress resistance)*, під яким зазвичай розуміють здатність людини підтримувати ефективність діяльності та психічну рівновагу в умовах дії стресогенних чинників [5, с. 14]. Стресостійкість характеризує переважно здатність протистояти негативним впливам і мінімізувати їхній дезорганізуючий ефект. Натомість резильєнтність передбачає не лише опір стресу, а й активне відновлення після пережитих труднощів, здатність до гнучкої адаптації, переосмислення досвіду та подальшого особистісного розвитку.

Окремої уваги потребує співвідношення понять *резильєнтності* та *посттравматичного зростання (Posttraumatic Growth, PTG)*. Відповідно до концепції Р. Тедеші та Л. Калхоуна, посттравматичне зростання означає позитивні особистісні зміни, що виникають унаслідок глибокого переосмислення травматичного досвіду та успішного подолання життєвої кризи. Такі зміни можуть виявлятися у переоцінці життєвих пріоритетів, поглибленні міжособистісних взаємин, посиленні відчуття особистісної сили, формуванні нових життєвих смислів і цінностей [60].

На відміну від посттравматичного зростання, яке є одним із можливих результатів переживання травматичної події, резильєнтність виступає ресурсом, що забезпечує адаптацію та психологічну стійкість безпосередньо в процесі подолання кризових обставин. Таким чином, резильєнтність може розглядатися як одна з передумов посттравматичного зростання, проте зазначені поняття не є тотожними: резильєнтність розглядається як повернення до попереднього стану (базису), тоді як зростання — це завжди вихід на новий рівень функціонування.

Таблиця 1.1.1

**Порівняльна характеристика резильєнтності та суміжних
психологічних феноменів**

Поняття	Характер прояву та функціональна спрямованість	Ресурсна база	Результат функціонування
Резильєнтність (resilience)	Динамічний процес адаптації, відновлення та конструктивного функціонування в умовах життєвих труднощів	Внутрішні та зовнішні ресурси (особистісні якості, соціальна підтримка, ресурси середовища)	Гнучка адаптація, збереження благополуччя та подальший особистісний розвиток
Життєстійкість (hardiness)	Відносно стійка особистісна диспозиція, спрямована на підтримання психологічної стійкості та ефективності діяльності в умовах стресу	Переважно внутрішні ресурси (залученість, контроль, прийняття виклику)	Зниження негативного впливу стресу та підтримання продуктивності діяльності
Стресостійкість (stress resistance)	Функціональна здатність протистояти стресовим впливам і зберігати ефективність діяльності	Психофізіологічні та регуляторні механізми	Мінімізація дезорганізуючого впливу стресу
Життєздатність (vitality / viability)	Інтегральна біопсихосоціальна якість, спрямована на підтримання життєдіяльності та реалізацію потенціалу розвитку	Біологічні, психологічні та соціальні ресурси	Самозбереження, адаптація та розширення можливостей розвитку

Продовження таблиці 1.1.1

Поняття	Характер прояву та функціональна спрямованість	Ресурсна база	Результат функціонування
Посттравматичне зростання (posttraumatic growth)	Результат подолання життєвої кризи, спрямований на особистісну трансформацію та формування нових життєвих сенсів	Когнітивне переосмислення досвіду, соціальна підтримка, рефлексія	Якісні зміни системи цінностей, міжособистісних відносин і самосприйняття

Отже, попри наявність спільних ознак, пов'язаних із подоланням несприятливих життєвих обставин і підтриманням психологічного функціонування особистості, резильєнтність не може бути ототожнена із життєстійкістю, стресостійкістю, життєздатністю чи посттравматичним зростанням. На відміну від зазначених феноменів, *резильєнтність* має інтегративний і динамічний характер, поєднуючи особистісні ресурси, адаптаційні процеси та ресурси соціального середовища, які забезпечують не лише відновлення після несприятливих подій, а й збереження потенціалу для подальшого особистісного та професійного розвитку [62].

Саме таке розуміння резильєнтності є найбільш релевантним для дослідження професійного становлення майбутніх соціальних працівників в умовах війни, оскільки дозволяє розглядати її не лише як індивідуальну характеристику, а як важливий особистісно-соціальний ресурс, що сприяє підтриманню професійної мотивації, формуванню професійної ідентичності, розвитку готовності до діяльності в умовах невизначеності та збереженню психологічного благополуччя майбутнього фахівця.

Багатовимірність, складність і міждисциплінарний характер феномену резильєнтності зумовили формування низки **теоретичних підходів** до його інтерпретації. Відсутність єдиного загальноприйнятого визначення цього поняття значною мірою пояснюється тим, що різні наукові школи акцентують увагу на окремих аспектах його прояву – особистісних рисах, адаптаційних

процесах, когнітивних механізмах, соціально-середовищних ресурсах або ціннісно-сміслових детермінантах психологічної стійкості. Аналіз основних теоретичних підходів дозволяє більш повно розкрити сутність резильєнтності та визначити її ресурсний потенціал у контексті професійного становлення майбутніх соціальних працівників.

Одним із перших напрямів наукового осмислення резильєнтності став *розвитковий підхід (Developmental Approach)*, представлений у працях Є. Вернер, Р. Сміт, Н. Гармезі, С. Лутар, А. Мастен. У межах цього підходу резильєнтність розглядається як динамічний процес позитивного розвитку особистості, який відбувається попри вплив значних ризиків і несприятливих життєвих обставин. Представники даного напрямку довели, що психологічна стійкість не є вродженою характеристикою окремих осіб, а формується внаслідок взаємодії індивідуальних захисних чинників і ресурсів соціального середовища [64; 65; 40; 51].

До індивідуальних ресурсів дослідники відносять когнітивну компетентність, позитивну самооцінку, внутрішній локус контролю, емоційну саморегуляцію та здатність до конструктивного вирішення проблем. Водночас важливу роль відіграють зовнішні ресурси, зокрема підтримка сім'ї, значущих дорослих, однолітків і соціальної спільноти [65; 40]. Таким чином, розвитковий підхід уперше обґрунтував положення про те, що резильєнтність формується в процесі взаємодії особистості із соціальним середовищем і може цілеспрямовано розвиватися під впливом сприятливих умов соціалізації [51; 47].

Подальше розширення наукових уявлень про природу резильєнтності пов'язане із становленням *соціально-екологічного підходу (Social-Ecological Approach)*, представленого у працях У. Бронфенбреннера та М. Унгара. У межах даного підходу резильєнтність розглядається як системний феномен, що виникає внаслідок взаємодії особистості з багаторівневим середовищем її життєдіяльності. Психологічна стійкість формується не лише завдяки внутрішнім ресурсам людини, а й визначається доступністю соціальної

підтримки, ресурсністю найближчого оточення, особливостями соціокультурного контексту та суспільними умовами розвитку [35; 61; 62].

Відповідно до *екологічної моделі* У. Бронфенбреннера, формування резильєнтності відбувається у взаємодії різних рівнів середовища – від мікросистеми, яка охоплює родину, навчальну групу та найближче соціальне оточення, до макросистеми, що включає суспільні цінності, культурні традиції та соціально-історичні процеси. У цьому контексті резильєнтність набуває ознак не лише індивідуальної, а й соціально детермінованої характеристики, яка залежить від здатності середовища забезпечувати особистості доступ до необхідних ресурсів і підтримки [35].

Особливого значення соціально-екологічний підхід набуває в умовах війни, коли стійкість майбутніх соціальних працівників визначається не тільки їхніми індивідуальними ресурсами, а й психологічною безпечністю освітнього середовища, якістю міжособистісної взаємодії, доступністю соціальної підтримки та можливістю отримання професійної допомоги. Саме тому зазначений підхід є одним із найбільш методологічно значущих для дослідження резильєнтності як ресурсу професійного становлення майбутніх фахівців соціальної сфери.

Подальший розвиток концепції резильєнтності знайшов відображення у *когнітивно-транзакційному підході (Cognitive-Transactional Approach)*, розробленому Р. Лазарусом і С. Фолкман. У межах цього підходу психологічна стійкість розглядається як результат когнітивної оцінки людиною стресової ситуації та вибору ефективних стратегій її подолання. Визначальне значення має не стільки об'єктивний характер несприятливих обставин, скільки їх суб'єктивне сприйняття та інтерпретація особистістю [46].

Згідно з даним підходом, резильєнтність забезпечується здатністю людини здійснювати конструктивну оцінку життєвих труднощів, переосмислювати негативний досвід, зберігати відчуття контролю над ситуацією та використовувати ефективні копінг-стратегії. У цьому контексті психологічна стійкість постає як гнучкий адаптаційний ресурс, що сприяє підтриманню

внутрішньої рівноваги та конструктивному подоланню кризових обставин [9, с. 41].

Важливим напрямом сучасних досліджень є **позитивно-психологічний підхід (Positive Psychology Approach)**, представлений у працях М. Селігмана, зокрема розробленої ним *теорії навченого оптимізму (learned optimism)* [55; 56]. У межах даної концепції резильєнтність трактується не лише як здатність до відновлення після складних життєвих подій, а і як можливість особистісного зростання завдяки пережитому досвіду. Центральне місце у формуванні психологічної стійкості відводиться оптимістичному стилю мислення, який визначає особливості пояснення людиною причин успіхів і невдач.

Оптимістична інтерпретація життєвих труднощів сприяє сприйняттю несприятливих подій як тимчасових, контрольованих і таких, що можуть бути подолані. Відповідно, розвиток резильєнтності пов'язується з формуванням позитивного мислення, емоційної компетентності, усвідомлення власних сильних сторін і здатності знаходити нові можливості для розвитку навіть у складних життєвих ситуаціях [55; 56].

Поряд із зазначеними підходами у сучасній психологічній науці сформувалися інші концептуальні напрями, які доповнюють розуміння природи резильєнтності та розкривають окремі механізми її функціонування. Зокрема, **екзистенційно-аналітичний підхід** (В. Франкл, А. Ленгле, Дж. Баджентал) пов'язує психологічну стійкість із пошуком сенсу життя, усвідомленням власних цінностей і духовних основ особистісного буття [39]. У межах **аксіологічного підходу** (М. Рокич, А. Маслоу, Ш. Шварц, В. Білські, Г. Гофстед та ін.) резильєнтність трактується як результат внутрішньої узгодженості системи цінностей особистості та її здатності зберігати моральну цілісність в умовах життєвих випробувань [9].

Особливе місце серед сучасних концепцій посідає **динамічний підхід (Dynamic Approach)**, розроблений Дж. Бонанно. На відміну від попередніх концепцій, у межах даного підходу резильєнтність розглядається як природна та типова реакція людини на стрес, втрату або кризову ситуацію. Центральним

механізмом резильєнтної адаптації виступає психологічна гнучкість – здатність змінювати способи реагування відповідно до вимог конкретної ситуації та ефективно використовувати різні адаптаційні стратегії [33; 34].

Нарешті, *нейропсихологічний підхід (Neuropsychological Approaches)* (С. Саутвік, Д. Чарні, Д. Флорі), сформований на перетині психології, нейробіології та психіатрії, інтерпретує резильєнтність як нейродинамічну характеристику функціонування центральної нервової системи, що забезпечує адаптивну регуляцію когнітивних та емоційних процесів і сприяє ефективному подоланню стресових впливів. Представники цього підходу доводять, що психологічна стійкість ґрунтується на складній взаємодії біологічних, психологічних і соціальних чинників, які визначають індивідуальні можливості людини щодо адаптації до несприятливих життєвих обставин [36; 37].

Отже, аналіз основних теоретичних підходів засвідчує поступову еволюцію наукових уявлень про резильєнтність – від її трактування як окремої особистісної риси до розуміння як багатовимірного, динамічного та соціально зумовленого феномену. Незважаючи на відмінності в концептуальних акцентах, більшість сучасних підходів розглядає резильєнтність як результат взаємодії внутрішніх ресурсів особистості та ресурсів соціального середовища, що забезпечують здатність людини до адаптації, відновлення й конструктивного функціонування в умовах життєвих викликів. Саме таке інтегративне розуміння створює теоретичне підґрунтя для подальшого аналізу сучасних міжнародних і вітчизняних концепцій резильєнтності та обґрунтування її значення як ресурсу професійного становлення майбутніх соціальних працівників в умовах війни.

Сучасні **трактування резильєнтності**, представлені у **практиці міжнародних організацій**, інтегрують положення розглянутих теоретичних підходів і акцентують увагу на динамічному, процесуальному та ресурсному характері цього феномену. У межах сучасного наукового дискурсу резильєнтність розглядається не як виняткова здатність окремих осіб, а як універсальний потенціал людини до адаптації, відновлення та конструктивного функціонування в умовах несприятливих життєвих обставин.

Особливого значення набуває трактування резильєнтності, запропоноване *Американською психологічною асоціацією (American Psychological Association, APA)*, відповідно до якого резильєнтність визначається як процес і результат успішної адаптації до складних життєвих обставин, що забезпечується розумовою, емоційною та поведінковою гнучкістю особистості. У межах даного підходу підкреслюється, що резильєнтність не є вродженою рисою, притаманною лише окремим людям, а являє собою комплекс поведінкових патернів, мисленнєвих установок і способів реагування, які можуть формуватися та цілеспрямовано розвиватися протягом життя [32].

Американська психологічна асоціація виокремлює чотири взаємопов'язані компоненти резильєнтності: побудову та підтримання соціальних зв'язків (connection), турботу про власне благополуччя (wellness), розвиток здорового мислення (healthy thinking) та пошук життєвих смислів (meaning). Важливим положенням зазначеної концепції є визнання того, що шлях до психологічної стійкості не означає уникнення болю, труднощів чи негативних емоцій, а передбачає набуття здатності конструктивно проживати складний досвід, зберігаючи потенціал для особистісного зростання та подальшого розвитку [32].

Не менш значущим є підхід *Всесвітньої організації охорони здоров'я (BOO3) (World Health Organization, WHO)* [67], у межах якого резильєнтність визначається як здатність особистості або спільноти підтримувати чи відновлювати психічне здоров'я попри негативні події, значні загрози та інші обставини, що спричиняють стрес. Резильєнтність розглядається як одна з центральних характеристик ефективного психосоціального реагування в умовах надзвичайних ситуацій, гуманітарних криз і воєнних конфліктів.

Концепція BOO3 ґрунтується на системному баченні психологічної стійкості, відповідно до якого її формування відбувається одночасно на кількох взаємопов'язаних рівнях: індивідуальному, міжособистісному, груповому та суспільному. При цьому визначальне значення надається не лише особистісним ресурсам людини, зокрема навичкам саморегуляції, емоційної компетентності та

конструктивного подолання стресу, а й наявності ефективних систем соціальної підтримки, згуртованості громад і доступності професійної допомоги.

Вагомий внесок у розвиток сучасного розуміння резильєнтності зробили також *Постійний міжвідомчий комітет (Inter-Agency Standing Committee, IASC)* [41] та *Міжнародний медичний корпус (International Medical Corps, IMC)* [44], які впроваджують так званий «*підхід резильєнс*» (*Resilience Approach*). Зазначений підхід ґрунтується на принципах гуманності, доступності та культурної релевантності психосоціальної допомоги й орієнтований на зміцнення внутрішніх ресурсів людини та активізацію зовнішніх систем підтримки.

У межах даного підходу резильєнтність розглядається як процес активної взаємодії особистості та середовища, спрямований на збереження психологічного благополуччя, підтримання здатності до функціонування та запобігання розвитку психічних порушень у постраждалих під час кризових подій. Особлива увага приділяється посиленню ресурсів сім'ї, громади та професійних спільнот, оскільки саме вони створюють умови для ефективного відновлення особистості після травматичного досвіду [19, с. 17-32].

Узагальнення сучасних **міжнародних підходів** дозволяє виокремити кілька **концептуально важливих положень**:

- по-перше, резильєнтність розглядається не лише як повернення до попереднього рівня функціонування («bounce back»), а і як *потенційна можливість особистісного зростання та позитивної трансформації внаслідок подолання кризового досвіду*;
- по-друге, психологічна стійкість інтерпретується як *динамічний процес*, що формується внаслідок взаємодії індивіда із соціальним, культурним та економічним середовищем;
- по-третє, сучасні міжнародні моделі мають виражену практичну спрямованість і передбачають *можливість цілеспрямованого розвитку резильєнтності* шляхом зміцнення особистісних ресурсів і розбудови підтримувального соціального середовища.

Положення міжнародних концепцій знайшли подальший розвиток у працях українських дослідників, які розглядають резильєнтність як складне багаторівневе утворення, що інтегрує когнітивні, емоційні, поведінкові та соціальні ресурси особистості для успішної адаптації до кризових умов життєдіяльності.

У **вітчизняному науковому дискурсі** простежується декілька взаємодоповнювальних **підходів** до трактування резильєнтності.

Насамперед резильєнтність розглядається як *динамічний процес адаптації та відновлення*. Так, О. Кокун визначає її як розумову, фізичну, емоційну та поведінкову здатність людини адаптуватися, відновлюватися та розвиватися в умовах ризику й небезпеки [16, с. 7]. Подібної позиції дотримуються Д. Асонов та О. Хаустова, які трактують резильєнтність як адаптивний процес повернення до оптимального психосоціального функціонування після періоду дезадаптації, спричиненої психотравмувальними впливами [9]. О. Хамініч також розглядає її як процес позитивної адаптації та саморегуляції в умовах значних життєвих негараздів [28].

Другий напрям представлений розумінням резильєнтності як *системної особистісної властивості*. Зокрема, Е. Грішин визначає її як системний психічний ресурс, що забезпечує цілісність функціонування людини, підтримання її суб'єктності та активності навіть за умов інтенсивного стресового навантаження [6]. Г. Лазос характеризує резильєнтність як біопсихосоціальне явище, що відображає здатність особистості відновлюватися після впливу несприятливих життєвих обставин і виступає важливою передумовою посттравматичного зростання [16, с. 6-8].

Ще один напрям вітчизняних досліджень пов'язаний із розглядом резильєнтності як *інтегративного ресурсу саморегуляції*. Є. Дусь та О. Односталко трактує її як системну інтегративну властивість, що охоплює когнітивні, емоційно-вольові, мотиваційні та поведінкові механізми саморегуляції [11]. Т. Цюман, О. Нагула та З. Адамська наголошують, що

резильєнтність поєднує механізми подолання стресу та сприяє відновленню внутрішньої рівноваги особистості [7, с.125].

У контексті професійної діяльності особливого значення набуває трактування резильєнтності як *ресурсу професійної надійності та ефективності*. Так, В. Тюріна визначає педагогічну резильєнтність як комплекс знань, умінь і особистісних якостей, що забезпечують здатність фахівця конструктивно долати професійні труднощі та проєктувати шляхи виходу з кризових ситуацій [7, с. 126]. Г. Дубчак розглядає резильєнтність як особистісно-професійне утворення, яке безпосередньо впливає на психологічне благополуччя, професійну самореалізацію та задоволеність діяльністю фахівців соціономічних професій [10].

Узагальнення вітчизняних наукових підходів дозволяє констатувати, що попри відсутність єдиного загальноприйнятого визначення резильєнтності, спільним для більшості дослідників є її розуміння як інтегративного ресурсу особистості, який забезпечує підтримання оптимального рівня функціонування, ефективну адаптацію до несприятливих обставин і здатність конструктивно реагувати на життєві виклики [8]. Водночас характерною рисою української школи досліджень є чітке розмежування понять «резилієнс» як процесу позитивної адаптації та «резильєнтність» як відносно стійкої властивості або здатності особистості [16, с. 5-8].

Таким чином, сучасні міжнародні та вітчизняні концепції демонструють поступовий перехід від вузького трактування резильєнтності як індивідуальної характеристики до її розуміння як багаторівневого та динамічного феномену, що виникає внаслідок взаємодії особистісних ресурсів і ресурсів соціального середовища. Саме таке інтегративне бачення створює необхідне теоретичне підґрунтя для подальшого аналізу структури резильєнтності та чинників її розвитку, які визначають потенціал особистості до ефективної адаптації, відновлення та професійного становлення в умовах сучасних суспільних викликів.

Аналіз сучасних теоретичних підходів і концепцій резильєнтності свідчить, що цей феномен має складну багаторівневу організацію та не може бути зведений до окремої особистісної риси чи сукупності адаптаційних механізмів. У сучасній психологічній науці **резильєнтність** розглядається як *багатокомпонентне інтегративне утворення, що поєднує когнітивні, емоційні, поведінкові та ціннісно-сміслові характеристики особистості, які забезпечують її здатність конструктивно реагувати на стресові події, адаптуватися до змін, відновлювати психологічну рівновагу та підтримувати ефективне функціонування в умовах життєвих труднощів*.

Вітчизняні та зарубіжні дослідники наголошують, що **структурна організація резильєнтності** відображає взаємодію різних рівнів психічного функціонування особистості, кожен із яких виконує специфічну роль у процесі подолання несприятливих життєвих обставин. Саме комплексний характер даного феномену зумовлює його високий адаптаційний і ресурсний потенціал. У науковій літературі найчастіше виокремлюють когнітивний, емоційний, поведінковий та ціннісно-смісловий компоненти резильєнтності [9], характеристики яких подано в таблиці 1.1.2.:

Таблиця 1.1.2

Структурні компоненти резильєнтності особистості

Компонент	Змістова характеристика	Основні прояви
Когнітивний	Відображає систему пізнавальних ресурсів, що забезпечують конструктивне осмислення життєвих подій, оцінювання ризиків та вибір ефективних способів реагування на труднощі	Когнітивна гнучкість, оптимістичний стиль мислення, рефлексивність, самоефективність, позитивне переосмислення досвіду, здатність до прогнозування наслідків власних дій

Продовження таблиці 1.1.2

Компонент	Змістова характеристика	Основні прояви
Емоційний	Характеризує здатність особистості усвідомлювати, регулювати та конструктивно переживати власні емоційні стани, підтримувати внутрішню рівновагу в умовах стресу	Емоційна саморегуляція, стресостійкість, толерантність до невизначеності, емоційна врівноваженість, здатність до психологічного відновлення
Поведінковий	Відображає практичну реалізацію адаптаційного потенціалу особистості через активні та конструктивні способи подолання життєвих труднощів	Проактивність, відповідальність, наполегливість, самоорганізація, конструктивні копінг-стратегії, готовність звертатися по допомогу, здатність мобілізувати внутрішні та зовнішні ресурси
Ціннісно-смысловий (екзистенційний)	Визначає систему життєвих смислів, цінностей і світоглядних орієнтирів, що забезпечують збереження внутрішньої цілісності особистості та спрямованості на подальший розвиток	Усвідомлення життєвої мети та особистісної місії, сформованість смисложиттєвих орієнтацій, позитивне ставлення до життя, здатність знаходити смисл у складних життєвих ситуаціях

...

Таким чином, резильєнтність доцільно розглядати як багатовимірне інтегративне утворення, структурні компоненти якого перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємозумовленості. Недостатній розвиток одного з компонентів може суттєво обмежувати можливості особистості щодо ефективної адаптації, тоді як їх гармонійне поєднання створює підґрунтя для підтримання психологічного благополуччя та конструктивного функціонування в умовах життєвих викликів. Для майбутніх соціальних працівників сформованість зазначених компонентів є важливою передумовою підтримання професійної

мотивації, розвитку професійної ідентичності та готовності до діяльності в умовах війни й підвищеного психоемоційного навантаження.

Поряд із вивченням структурної організації резильєнтності важливе значення має аналіз чинників, що визначають її становлення та розвиток. Узагальнення результатів сучасних наукових досліджень свідчить, що резильєнтність не є вродженою або незмінною характеристикою особистості, а формується та зміцнюється під впливом сукупності взаємопов'язаних індивідуальних, сімейних, соціально-професійних і суспільних чинників [16, с. 8-10; 14], характеристики яких подано в таблиці 1.1.3:

Таблиця 1.1.3

Чинники розвитку резильєнтності особистості

Група чинників	Змістова характеристика	Приклади проявів
Індивідуально-особистісні	Внутрішні психологічні ресурси, що забезпечують здатність особистості до адаптації, саморегуляції та конструктивного подолання труднощів	Когнітивна гнучкість, оптимістичний стиль мислення, самоефективність, адекватна самооцінка, емоційна саморегуляція, життєві смисли та цінності, відповідальність, конструктивні копінг-стратегії, турбота про фізичне і психічне здоров'я
Сімейні	Характер взаємин у сім'ї та наявність підтримувального найближчого оточення	Емоційна близькість, довіра, згуртованість сім'ї, конструктивна комунікація, психологічна безпека, підтримка значущих дорослих
Соціально-середовищні	Особливості соціального середовища, які сприяють розвитку психологічної стійкості та забезпечують доступ до необхідних ресурсів	Позитивні міжособистісні взаємини, соціальна підтримка, відчуття приналежності до спільноти, згуртованість громади, доступність соціальних послуг і психологічної допомоги

Продовження таблиці 1.1.3

Група чинників	Змістова характеристика	Приклади проявів
Освітньо-професійні	Умови освітнього та професійного середовища, що сприяють розвитку особистісних і професійних ресурсів	Психологічно безпечне та ресурсне освітнє середовище, підтримка викладачів і наставників, можливості професійного розвитку, позитивний психологічний клімат, участь у волонтерській і практичній діяльності
Соціокультурні та суспільні	Ширші суспільні умови, культурні цінності та соціальні інститути, які визначають можливості особистості щодо адаптації та відновлення	Культурні традиції, суспільна солідарність, громадянська активність, ефективність системи соціального захисту, доступність медичної та психосоціальної допомоги, стабільність суспільних інституцій

Таким чином, результати аналізу сучасних наукових досліджень дозволяють стверджувати, що розвиток резильєнтності має системний і багаторівневий характер та зумовлюється складною взаємодією особистісних ресурсів і ресурсів соціального середовища. Резильєнтність формується не лише завдяки індивідуальним особливостям людини, а й значною мірою залежить від якості міжособистісних взаємин, підтримувального потенціалу найближчого оточення та ресурсності соціальних інституцій, у межах яких відбувається її життєдіяльність.

Отже, проведений теоретичний аналіз дає підстави розглядати резильєнтність як інтегративний особистісно-соціальний ресурс, що поєднує когнітивні, емоційні, поведінкові та ціннісно-сміслові компоненти й забезпечує здатність особистості до адаптації, відновлення та конструктивного функціонування в умовах стресу, невизначеності та кризових впливів. У контексті професійної підготовки майбутніх соціальних працівників резильєнтність виступає важливою передумовою підтримання професійної

мотивації, формування професійної ідентичності, готовності до діяльності в умовах підвищеного психоемоційного навантаження та збереження психологічного благополуччя. Водночас її розвиток визначається не лише індивідуальними ресурсами здобувачів вищої освіти, а й ресурсністю освітнього та соціального середовища, у якому відбувається їх професійне становлення.

1.2. Професійне становлення майбутніх соціальних працівників: сутність, зміст, етапи та чинники

Сучасні суспільні трансформації, спричинені глобалізаційними процесами, цифровізацією суспільства, соціально-економічними кризами та повномасштабною війною в Україні, суттєво актуалізують проблему професійного становлення фахівців соціальної сфери. Зростання кількості осіб і соціальних груп, які перебувають у складних життєвих обставинах, вимушене переміщення населення, руйнування соціальних зв'язків і погіршення психоемоційного стану населення зумовлюють підвищення вимог до професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, їхньої особистісної зрілості, психологічної стійкості та здатності до ефективної професійної діяльності в умовах невизначеності та соціальних ризиків [23; 22].

У сучасній науковій думці професійне становлення особистості розглядається як складний, динамічний і багатовимірний процес, що охоплює послідовні якісні зміни особистості, зумовлені її входженням у професійну діяльність, засвоєнням професійних цінностей і норм, розвитком професійно важливих якостей та формуванням готовності до професійної самореалізації [3].

У міжнародному науковому дискурсі проблема професійного становлення фахівця розглядається переважно в межах гуманістичного та компетентнісного підходів. Представники гуманістичної психології К. Роджерс та А. Маслоу розглядали професійний розвиток особистості як процес самоактуалізації, розкриття внутрішнього потенціалу та реалізації індивідуальних здібностей у професійній діяльності [54; 50]. На думку

К. Роджерса, професійне становлення передбачає постійне особистісне зростання, розвиток автономності, рефлексивності та відповідальності за власний професійний вибір [54].

У контексті професійного розвитку людини важливого значення набувають положення теорії психосоціального розвитку Е. Еріксона, який розглядав професійне самовизначення як один із провідних напрямів формування особистісної ідентичності та становлення цілісної Я-концепції особистості [38]. Д. Сьюпер визначав професійний розвиток як безперервний процес реалізації професійної Я-концепції людини протягом життя, а успішність професійного становлення пов'язував зі здатністю особистості адаптуватися до змін професійного середовища та інтегрувати особистісні й професійні ролі.

У сфері соціальної роботи фундаментальне значення мають ідеї засновників професії – Дж. Аддамс та М. Річмонд. Дж. Аддамс наголошувала на необхідності поєднання професійної компетентності із високим рівнем соціальної відповідальності, громадянської активності та готовності до суспільних перетворень [31]. М. Річмонд розглядала професійну підготовку соціальних працівників як процес формування здатності здійснювати комплексний аналіз соціальних проблем клієнта, приймати професійно виважені рішення та реалізовувати ефективні стратегії соціального втручання [53].

Подальший розвиток теорії професійного становлення соціальних працівників пов'язаний із компетентнісною парадигмою підготовки фахівців соціальної сфери. Відповідно до Глобальних стандартів освіти та підготовки у сфері соціальної роботи, розроблених Міжнародною асоціацією шкіл соціальної роботи та Міжнародною федерацією соціальних працівників, професійне становлення майбутнього соціального працівника передбачає інтеграцію професійних знань, практичних умінь, професійної етики, рефлексивної компетентності, критичного мислення, соціальної відповідальності та готовності до безперервного професійного розвитку [42].

У вітчизняному науковому просторі проблема професійного становлення особистості знайшла відображення у працях С. Максименка, І. Бега, Н. Ничкало,

О. Кокуна, О. Карпенко, Т. Семигіної, Г. Слезанської, І. Савельчук, Н. Тимошенко, І. Зверєвої, А. Капської, В. Штифурак та інших учених.

С. Максименко розглядає професійне становлення як процес саморозвитку особистості, у ході якого відбувається актуалізація внутрішнього потенціалу людини, формування професійно важливих якостей і розвиток здатності до продуктивної професійної діяльності [18]. На думку І. Бега, професійне становлення нерозривно пов'язане з розвитком ціннісно-сислової сфери особистості, формуванням відповідального ставлення до професійної діяльності та усвідомленням її суспільної значущості [4].

У працях І. Зверєвої та А. Капської професійне становлення фахівців соціальної сфери розглядається як цілеспрямований процес формування професійної компетентності, гуманістичних цінностей, соціальної відповідальності та готовності до здійснення професійної діяльності в умовах соціальних змін і кризових ситуацій [12; 13].

Т. Семигіна наголошує, що сучасний соціальний працівник повинен виступати не лише надавачем соціальних послуг, а й агентом соціальних змін, захисником прав людини, фасилітатором процесів соціального включення та активним учасником розвитку громад [24]. Саме тому професійне становлення майбутніх соціальних працівників не може обмежуватися виключно засвоєнням теоретичних знань і практичних навичок, а передбачає комплексний особистісно-професійний розвиток майбутнього фахівця.

На думку І. Савельчук, сучасна підготовка соціальних працівників має здійснюватися в інноваційному освітньому середовищі університету, яке сприяє розвитку професійної гнучкості, креативності, практико-орієнтованих компетентностей та готовності до використання інноваційних технологій соціальної роботи [21]. Дослідниця підкреслює необхідність створення освітнього середовища, яке забезпечує партнерську взаємодію різних соціальних інституцій та сприяє актуалізації інноваційного потенціалу майбутніх фахівців.

О. Кокун зазначає, що професійне становлення сучасного фахівця є процесом поступового розвитку професійної спрямованості, професійної

компетентності та професійно важливих якостей особистості, що відбувається під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників професійного розвитку. Особливого значення набуває професійне становлення представників професій типу «людина – людина», професійна успішність яких значною мірою залежить від рівня розвитку комунікативних умінь, емоційної зрілості, здатності до емпатії та саморегуляції [15].

Сучасні українські дослідники соціальної роботи Г. Слезанська, Н. Тимошенко, В. Штифурак розглядають професійне становлення майбутніх соціальних працівників як інтегративний процес, що передбачає формування професійної спрямованості, професійної ідентичності, професійної компетентності, готовності до професійної діяльності та здатності до професійного саморозвитку [25; 26; 30]. Особистісно-професійне становлення майбутніх соціальних працівників передбачає розвиток професійно значущих якостей, ефективної комунікації, гуманістичної спрямованості та здатності конструктивно взаємодіяти з різними категоріями клієнтів.

Результати аналізу сучасних наукових досліджень свідчать, що **професійне становлення майбутніх соціальних працівників** є складним інтегративним процесом, який не обмежується засвоєнням системи теоретичних знань та формуванням окремих професійних умінь. Воно передбачає послідовне формування особистості фахівця, розвиток професійно важливих якостей, професійної свідомості, системи цінностей і готовності до ефективного виконання професійної діяльності в умовах динамічних суспільних змін і зростання соціальних ризиків.

Узагальнення наукових підходів дає підстави стверджувати, що зміст професійного становлення майбутніх соціальних працівників доцільно розглядати через сукупність взаємопов'язаних **структурних компонентів**, представлених у таблиці 1.2.1. кожен із яких виконує специфічні функції у процесі особистісно-професійного розвитку здобувачів вищої освіти:

Таблиця 1.2.1

Структурні компоненти професійного становлення майбутніх соціальних працівників

Компонент	Змістова характеристика	Основні прояви
Мотиваційно-ціннісний	Відображає систему професійних мотивів, цінностей і ставлення особистості до майбутньої професійної діяльності	Професійна спрямованість, позитивне ставлення до професії, усвідомлення її суспільної значущості, професійні наміри, гуманістична спрямованість
Когнітивний	Характеризує рівень сформованості системи професійних знань і професійного мислення	Засвоєння теоретичних знань із соціальної роботи, нормативно-правової бази, сучасних технологій соціальної роботи, розвиток аналітичного та критичного мислення
Діяльнісно-практичний	Відображає сформованість професійних умінь, навичок і практичного досвіду професійної діяльності	Комунікативні вміння, консультування, соціальний супровід, кризове втручання, командна взаємодія, практична та волонтерська діяльність
Особистісно-рефлексивний	Передбачає розвиток професійно важливих якостей особистості та здатності до самопізнання і самовдосконалення	Емпатійність, відповідальність, толерантність, емоційна саморегуляція, професійна рефлексія, готовність до саморозвитку

Таким чином, професійне становлення майбутнього соціального працівника не обмежується накопиченням професійних знань і формуванням окремих компетентностей. Воно передбачає цілісний особистісно-професійний

розвиток, спрямований на формування професійної суб'єктності, готовності до виконання професійних функцій та усвідомлення суспільної значущості соціальної роботи.

Професійне становлення майбутніх соціальних працівників має тривалий, поетапний і неперервний характер. Набуття професіоналізму не обмежується періодом навчання у закладі вищої освіти, а охоплює весь життєвий і професійний шлях особистості. У сучасній науковій літературі професійне становлення розглядається як послідовність взаємопов'язаних етапів, кожен із яких характеризується специфічними завданнями, провідними видами діяльності та якісними змінами в особистісно-професійному розвитку фахівця [22; 23].

Найбільш релевантною для дослідження професійного становлення майбутніх соціальних працівників є періодизація, запропонована Н. Тимошенко, яка розглядає професійне зростання соціального працівника в системі неперервної освіти як процес послідовного переходу від професійного самовизначення до професійної майстерності та безперервного професійного розвитку [26]. Узагальнення наукових праць Б. Барчі, О. Кокуна, І. Савельчук, Т. Надвиничної та інших учених дозволяє виокремити чотири **основні етапи** професійного становлення майбутніх соціальних працівників: допрофесійний етап, етап професійної підготовки у закладі вищої освіти, етап професійної адаптації та етап професіоналізації [3; 15; 21].

З метою систематизації основних характеристик зазначених етапів їх зміст представлено в таблиці 1.2.2.

Таблиця 1.2.2

Етапи професійного становлення майбутніх соціальних працівників

Етап	Змістова характеристика	Основні результати
Допрофесійний (оптація)	Формування професійних інтересів, професійних намірів, самопізнання та первинний вибір професії	Професійне самовизначення, формування професійної спрямованості, усвідомлений вибір професії

Продовження таблиці 1.2.2

Етап	Змістова характеристика	Основні результати
Етап професійної підготовки у закладі вищої освіти	Засвоєння системи професійних знань, формування професійних компетентностей, професійної свідомості та набуття первинного практичного досвіду	Розвиток професійної компетентності, професійної ідентичності та готовності до професійної діяльності
Етап професійної адаптації	Входження у професію, опанування професійних ролей, набуття досвіду самостійного виконання професійних функцій	Професійна адаптованість, розвиток професійної самостійності та впевненості у власних професійних можливостях
Етап професіоналізації	Удосконалення професійної майстерності, формування індивідуального стилю діяльності та професійного менталітету	Професійна зрілість, професійна самореалізація, досягнення високого рівня професіоналізму

Особливого значення для нашого дослідження набуває саме етап професійної підготовки у закладі вищої освіти, оскільки він є сенситивним періодом формування професійної ідентичності, професійної спрямованості, професійних намірів і готовності до майбутньої діяльності. Саме в цей період відбувається інтеграція особистісного та професійного розвитку майбутнього фахівця, засвоєння професійних цінностей і норм, розвиток професійної рефлексії та набуття первинного досвіду практичної діяльності.

Професійне становлення майбутніх соціальних працівників є складним і багатовимірним процесом, успішність якого визначається впливом сукупності взаємопов'язаних внутрішніх і зовнішніх чинників. У сучасних наукових дослідженнях професійний розвиток особистості розглядається як результат взаємодії індивідуально-психологічних особливостей людини та соціально-педагогічних умов її професійної підготовки [22; 23].

С. Максименко підкреслює, що професійне становлення особистості відбувається завдяки актуалізації її внутрішнього потенціалу, розвитку професійно важливих якостей і здатності до саморозвитку [18]. І. Бех наголошує

на визначальній ролі ціннісно-сміслової сфери особистості, сформованості відповідального ставлення до власної діяльності та усвідомлення суспільної значущості обраної професії [4]. Водночас О. Кокун зазначає, що професійна успішність представників професій типу «людина – людина» значною мірою залежить від розвитку професійної мотивації, комунікативної компетентності, емоційної зрілості та здатності до саморегуляції [15].

У працях Г. Слозанської, І. Савельчук та Н. Тимошенко наголошується, що професійне становлення майбутніх соціальних працівників детермінується не лише особистісними характеристиками здобувачів вищої освіти, а й ресурсністю освітнього середовища, якістю професійної підготовки, наявністю практико-орієнтованого навчання, підтримкою з боку викладачів і наставників, а також можливостями залучення студентської молоді до волонтерської та громадської діяльності [25; 21; 26].

З метою систематизації наукових підходів основні чинники професійного становлення майбутніх соціальних працівників представлено в таблиці 1.2.3:

Таблиця 1.2.3

Чинники професійного становлення майбутніх соціальних працівників

Група чинників	Основний зміст	Прояви у процесі професійного становлення
Особистісно-мотиваційні	Внутрішні спонукання та ціннісні орієнтації особистості	Професійна спрямованість, мотивація до професійної діяльності, професійні наміри, гуманістичні цінності, професійна відповідальність
Когнітивно-компетентнісні	Рівень засвоєння професійних знань і сформованості професійних компетентностей	Професійні знання, критичне мислення, здатність до аналізу професійних ситуацій, готовність до прийняття рішень
Особистісно-ресурсні	Психологічні ресурси, що забезпечують ефективність професійного розвитку	Емоційна зрілість, емпатійність, саморегуляція, рефлексивність, самоефективність, адаптивність

Продовження таблиці 1.2.3

Група чинників	Основний зміст	Прояви у процесі професійного становлення
Освітньо-середовищні	Умови професійної підготовки у закладі вищої освіти	Якість освітнього процесу, підтримка викладачів, практична підготовка, інноваційне освітнє середовище
Соціально-професійні	Вплив соціального середовища та професійної спільноти	Волонтерська діяльність, участь у соціальних проєктах, взаємодія з професійною спільнотою, суспільний престиж професії

Наведені чинники перебувають у постійній взаємодії та взаємозумовленості. Так, сформована професійна мотивація стимулює активне засвоєння професійних знань і розвиток професійних компетентностей, тоді як позитивний досвід практичної діяльності сприяє зміцненню професійної ідентичності та професійної спрямованості особистості. Водночас ресурсність освітнього середовища може як посилювати, так і стримувати процес професійного розвитку здобувачів вищої освіти.

Особливої значущості в умовах сучасних суспільних трансформацій набувають особистісно-ресурсні чинники професійного становлення. Дослідження О. Кокуна засвідчують, що здатність до емоційної саморегуляції, конструктивного подолання труднощів, професійної рефлексії та адаптації до змінних умов діяльності є важливими передумовами успішного професійного розвитку сучасного фахівця [15]. Подібної позиції дотримуються Т. Семигіна та С. Садрицька, які наголошують, що сучасний соціальний працівник має бути здатним ефективно діяти в ситуаціях невизначеності, швидко адаптуватися до нових соціальних викликів і приймати професійно виважені рішення в умовах підвищеного психоемоційного навантаження [22; 23].

Сучасні умови повномасштабної війни суттєво трансформують процес професійного становлення майбутніх соціальних працівників. Воєнні дії, вимушене переміщення населення, поширення дистанційного та змішаного

навчання, переживання втрат і невизначеність майбутнього істотно ускладнюють професійну підготовку студентської молоді та супроводжуються підвищеним психоемоційним навантаженням.

Водночас сучасні суспільні виклики сприяють переосмисленню значущості професії соціального працівника, активізують волонтерську діяльність молоді та створюють додаткові можливості для набуття практичного досвіду роботи з різними категоріями населення. Участь здобувачів у соціальних і гуманітарних ініціативах сприяє розвитку професійної зрілості, громадянської відповідальності та усвідомленню суспільної місії майбутньої професійної діяльності.

Отже, професійне становлення майбутніх соціальних працівників є складним, багатовимірним і неперервним процесом особистісно-професійного розвитку, успішність якого визначається взаємодією індивідуальних ресурсів особистості та ресурсності освітнього й соціального середовища. В умовах війни особливої ваги набувають особистісні ресурси, які забезпечують здатність студентської молоді підтримувати професійну мотивацію, зберігати психологічне благополуччя, конструктивно долати труднощі та продовжувати професійний розвиток попри несприятливі обставини. Одним із таких ресурсів виступає резильєнтність, що зумовлює необхідність аналізу її ролі у професійному становленні майбутніх соціальних працівників в умовах війни.

1.3. Роль резильєнтності у професійному становленні майбутніх соціальних працівників в умовах війни

Повномасштабна війна в Україні суттєво трансформувала соціальні умови життєдіяльності населення та змінила зміст професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Зростання кількості осіб, які потребують психосоціальної підтримки актуалізує потребу у підготовці фахівців, здатних діяти в умовах невизначеності, емоційного напруження та підвищеної соціальної відповідальності. У цьому контексті професійне становлення майбутнього

соціального працівника не може розглядатися лише як процес засвоєння знань і формування професійних умінь; воно передбачає також розвиток особистісних ресурсів, які забезпечують здатність зберігати професійну спрямованість, психологічну рівновагу та готовність до діяльності в кризових умовах.

Міжнародна федерація соціальних працівників підкреслює, що соціальна робота в умовах війни набуває особливої гуманітарної значущості, оскільки спрямовується на підтримку людей і громад, відновлення соціальних зв'язків, захист людської гідності та посилення солідарності в суспільстві [43]. За таких умов суттєво розширюється зміст професійної діяльності соціального працівника, яка передбачає готовність до роботи з наслідками травматичних подій, втрат, вимушеного переміщення, соціальної дезадаптації та інших кризових ситуацій, зумовлених війною.

Відповідно, професійне становлення майбутніх соціальних працівників має бути орієнтоване не лише на оволодіння системою професійних компетентностей, а й на розвиток особистісних ресурсів, необхідних для ефективного функціонування в умовах тривалої невизначеності та підвищеного психоемоційного навантаження. У цьому контексті особливого значення набуває резильєнтність як інтегративний особистісно-професійний ресурс, що забезпечує здатність майбутнього фахівця конструктивно адаптуватися до складних життєвих і професійних обставин, підтримувати психологічне благополуччя, зберігати професійну мотивацію та внутрішню готовність до здійснення соціально значущої діяльності в умовах війни.

Професійне становлення студентської молоді в умовах війни відбувається під впливом низки стресогенних чинників. До них належать безпекові загрози, невизначеність майбутнього, порушення звичних соціальних зв'язків, релокація окремих закладів вищої освіти, поширення дистанційного та змішаного навчання, обмеження практичної підготовки, а також загальне зростання психоемоційного навантаження. Як зазначають Т. Титаренко, О. Кокун, В. Чернобровкіна та О. Чиханцова, тривале перебування особистості в умовах кризових і травматичних подій може супроводжуватися виснаженням адаптаційних

ресурсів, зниженням психологічного благополуччя, послабленням саморегуляції та ускладненням життєвого і професійного самовизначення [27; 14]. Для майбутніх соціальних працівників це є особливо значущим, оскільки саме в період навчання формується професійна ідентичність, професійна мотивація, уявлення про майбутню діяльність і готовність пов'язувати власну самореалізацію із соціальною роботою.

Отже, сукупність зазначених викликів створює додаткові ризики для професійного становлення майбутніх соціальних працівників, оскільки може негативно впливати на формування професійної мотивації, професійної ідентичності, готовності до майбутньої діяльності та визначення перспектив професійної самореалізації. За таких умов особливого значення набуває резильєнтність як інтегративний особистісно-професійний ресурс, що забезпечує здатність студентської молоді підтримувати психологічну рівновагу, конструктивно адаптуватися до кризових обставин, мобілізувати внутрішні й зовнішні ресурси та зберігати спрямованість на професійний розвиток [14]. Враховуючи багатовимірний характер професійного становлення, доцільно розглянути основні напрями впливу резильєнтності на його мотиваційний, ідентифікаційний, діяльнісний та перспективно-проектувальний аспекти.

Перший напрям впливу резильєнтності на професійне становлення майбутніх соціальних працівників пов'язаний із **підтриманням професійної мотивації**. В умовах війни професійна мотивація може зазнавати суперечливих впливів: з одного боку, зростає усвідомлення суспільної значущості соціальної роботи, з іншого — посилюється тривога щодо складності професії, рівня відповідальності, емоційного навантаження та перспектив працевлаштування. Резильєнтність допомагає майбутньому фахівцеві зберігати внутрішню мотивацію, сприймати труднощі професійної підготовки як подолання, підтримувати інтерес до обраної сфери та бачити соціальний сенс майбутньої діяльності. Саме тому вона може розглядатися як ресурс збереження професійної спрямованості в умовах невизначеності.

Другий напрям полягає у впливі резильєнтності на **формування професійної ідентичності**. Професійна ідентичність майбутнього соціального працівника передбачає усвідомлення себе як представника професійної спільноти, прийняття цінностей соціальної роботи, розуміння її гуманістичної спрямованості та готовність діяти відповідно до етичних норм професії. В умовах війни цей процес ускладнюється через нестабільність життєвих планів, зміну освітнього середовища, обмежені можливості безпосередньої практичної взаємодії з клієнтами та загальну невизначеність професійного майбутнього. Резильєнтність у такій ситуації забезпечує здатність зберігати позитивне професійне самосприйняття, інтегрувати складний життєвий досвід у власну професійну позицію та підтримувати відчуття належності до соціально значущої професії [30].

Третій напрям ролі резильєнтності пов'язаний із **формуванням готовності до професійної діяльності**. Соціальний працівник в умовах війни має бути готовим до кризової взаємодії, психосоціальної підтримки населення, роботи з уразливими групами, міжвідомчої взаємодії та прийняття професійних рішень у ситуаціях невизначеності. Відповідно, професійна готовність майбутнього соціального працівника охоплює не лише систему знань щодо нормативно-правових засад, принципів і технологій соціальної роботи, а й сформованість особистісно-професійних якостей, що забезпечують ефективне функціонування в умовах підвищеного психоемоційного навантаження. Йдеться, насамперед, про здатність до емоційної саморегуляції, конструктивного подолання стресогенних впливів, толерантності до невизначеності, професійної рефлексії, підтримання оптимальної емпатійної залученості, дотримання етичних і професійних меж та прийняття виважених рішень у ситуаціях високої складності та відповідальності [19]. Резильєнтність сприяє формуванню саме цих якостей, оскільки забезпечує здатність не уникати складних професійних ситуацій, а діяти в них усвідомлено, гнучко й відповідально.

Четвертий аспект полягає у значенні резильєнтності для **збереження професійних намірів і перспектив професійної самореалізації**. В умовах війни

професійні плани студентської молоді можуть бути нестійкими через міграційні процеси, економічну невизначеність, зміну ринку праці, переживання небезпеки та сумніви щодо власної готовності працювати у сфері соціальної роботи. За таких умов резильєнтність сприяє підтриманню орієнтації на майбутнє, здатності планувати професійний розвиток навіть у складних обставинах, зберігати віру у власну професійну спроможність і знаходити ресурси для подальшого навчання та самовдосконалення [21; 23]. Вона не усуває об'єктивних труднощів, однак допомагає майбутньому фахівцеві не втрачати професійної перспективи та бачити можливості розвитку в межах обраної спеціальності.

Важливо підкреслити, що резильєнтність майбутніх соціальних працівників не формується ізольовано від освітнього і соціального середовища. Соціально-екологічний підхід М. Унгара акцентує увагу на тому, що позитивна адаптація людини залежить не лише від її індивідуальних якостей, а й від доступності зовнішніх ресурсів, підтримки, безпечних взаємин і можливостей для реалізації власного потенціалу [62; 63]. Отже, у процесі професійної підготовки важливими умовами розвитку резильєнтності є психологічно безпечне освітнє середовище, підтримка викладачів і наставників, згуртованість студентської групи, залучення до волонтерської діяльності, участь у практико-орієнтованих формах навчання та можливість рефлексивного осмислення професійного досвіду.

Ресурсність освітнього середовища має особливе значення в умовах дистанційного або змішаного навчання, коли здобувачі освіти можуть відчувати дефіцит безпосередньої комунікації, практичної взаємодії та емоційної підтримки. За таких умов заклад вищої освіти має виконувати не лише навчальну, а й підтримувальну функцію, створюючи простір для професійного діалогу, психологічної безпеки, розвитку навичок саморегуляції, супервізійного обговорення складних ситуацій і формування професійної впевненості. Як наголошують дослідники психосоціальної підтримки в кризових умовах, ефективна допомога фахівцям і майбутнім фахівцям має ґрунтуватися на

поєднанні індивідуальних ресурсів, соціальної підтримки та організаційних умов, що сприяють відновленню й професійному розвитку [21].

Отже, роль резильєнтності у професійному становленні майбутніх соціальних працівників в умовах війни є багатовимірною. Вона виявляється у підтриманні професійної мотивації, зміцненні професійної ідентичності, формуванні готовності до діяльності в умовах невизначеності, збереженні професійних намірів, розвитку здатності до саморегуляції та підтриманні психологічного благополуччя. Водночас резильєнтність не слід розглядати лише як індивідуальну властивість здобувача освіти. Її розвиток значною мірою залежить від ресурсності освітнього середовища, якості соціальної підтримки, можливостей практичної діяльності та наявності умов для професійного самовизначення. Саме тому резильєнтність може бути визначена як інтегративний особистісно-професійний ресурс, що забезпечує успішність професійного становлення майбутніх соціальних працівників в умовах війни.

Висновки до першого розділу

У результаті теоретичного аналізу встановлено, що резильєнтність є складним багатовимірним психологічним феноменом, який відображає здатність особистості конструктивно адаптуватися до несприятливих життєвих обставин, відновлювати внутрішню рівновагу, підтримувати ефективне функціонування та зберігати потенціал до подальшого особистісного і професійного розвитку. Доведено, що сучасне розуміння резильєнтності виходить за межі її трактування як окремої особистісної риси та передбачає розгляд як динамічного процесу взаємодії внутрішніх ресурсів особистості й ресурсів соціального середовища.

З'ясовано, що резильєнтність не є тотожною життєстійкості, стресостійкості, життєздатності чи посттравматичному зростанню, хоча має з ними спільні змістові характеристики. На відміну від зазначених феноменів, вона має інтегративний характер, поєднуючи когнітивні, емоційні, поведінкові та ціннісно-сміслові компоненти, які забезпечують позитивну адаптацію

особистості в умовах ризику, невизначеності та тривалого стресового навантаження.

Аналіз сучасних зарубіжних і вітчизняних наукових підходів засвідчив, що розвиток резильєнтності визначається складною взаємодією індивідуально-особистісних, сімейних, соціально-середовищних, освітньо-професійних і суспільних чинників. У контексті війни особливого значення набуває ресурсність освітнього середовища, наявність соціальної підтримки, можливості професійної самореалізації та психологічна безпечність міжособистісної взаємодії.

Встановлено, що професійне становлення майбутніх соціальних працівників є тривалим і динамічним процесом формування професійної спрямованості, професійної ідентичності, мотиваційно-ціннісної сфери, професійно важливих якостей і готовності до майбутньої професійної діяльності. Його перебіг зумовлюється взаємодією індивідуальних особливостей здобувачів, змістом професійної підготовки, характером освітнього середовища та впливом суспільних умов, у яких відбувається професійна соціалізація особистості.

Обґрунтовано, що в умовах війни професійне становлення майбутніх соціальних працівників відбувається під впливом низки стресогенних чинників, зокрема безпекових загроз, невизначеності життєвих і професійних перспектив, порушення звичних соціальних зв'язків, трансформації освітнього процесу та підвищеного психоемоційного навантаження. За таких обставин резильєнтність виступає важливим особистісно-професійним ресурсом, який сприяє підтриманню професійної мотивації, формуванню професійної ідентичності, збереженню психологічного благополуччя, готовності до діяльності в умовах невизначеності та здатності ефективно виконувати соціально значущі функції.

Отже, результати теоретичного аналізу підтвердили, що резильєнтність є одним із ключових ресурсів професійного становлення майбутніх соціальних працівників в умовах війни. Її розвиток має розглядатися як важливий напрям професійної підготовки здобувачів вищої освіти, спрямований на зміцнення їхнього адаптаційного потенціалу, підтримання професійної активності та

забезпечення готовності до майбутньої професійної діяльності в умовах сучасних суспільних викликів.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ЯК РЕСУРСУ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ НА ЕТАПІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1. Організація та методи емпіричного дослідження

Емпіричний етап дослідження був спрямований на вивчення рівня резильєнтності майбутніх соціальних працівників та визначення її взаємозв'язку з окремими показниками професійного становлення в умовах війни. Необхідність проведення дослідження зумовлена зростанням ролі особистісних ресурсів у процесі професійної підготовки фахівців соціальної сфери, які в сучасних умовах мають бути здатними ефективно здійснювати професійну діяльність за умов невизначеності, підвищеного психоемоційного навантаження, соціальної нестабільності та тривалого впливу стресогенних чинників.

Методологічну основу дослідження становлять положення сучасних теоретичних концепцій резильєнтності, відповідно до яких даний феномен розглядається як інтегративний багаторівневий ресурс особистості, що забезпечує її здатність до конструктивної адаптації в умовах несприятливих життєвих обставин, подолання стресових і кризових впливів, відновлення психологічної рівноваги та підтримання ефективного особистісного і професійного функціонування. У контексті професійної підготовки майбутніх соціальних працівників резильєнтність доцільно розглядати як один із провідних особистісних ресурсів професійного становлення, що сприяє збереженню професійної спрямованості, підтриманню мотивації до навчання та майбутньої професійної діяльності, розвитку професійної самосвідомості, готовності подальшого професійного саморозвитку.

Емпіричне дослідження проводилося на базі факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти Бердянського державного педагогічного університету. Особливістю функціонування закладу вищої освіти є те, що з

2022 року університет здійснює освітню діяльність в умовах релокації до м. Запоріжжя, спричиненої тимчасовою окупацією м. Бердянська внаслідок повномасштабної військової агресії російської федерації проти України. В умовах воєнного стану та нестабільної безпекової ситуації в регіоні освітній процес здійснюється у змішаному форматі з переважним використанням дистанційних технологій навчання. Зазначені обставини суттєво впливають на особливості професійної підготовки здобувачів вищої освіти та створюють специфічний соціально-психологічний контекст професійного становлення майбутніх соціальних працівників.

У дослідженні взяли участь 48 здобувачів вищої освіти спеціальності ІІІІ Соціальна робота та консультування / 231 Соціальна робота І (бакалаврського) рівня вищої освіти. До вибірки увійшли здобувачі 2-4 курсів денної і заочної форм здобуття освіти. Розподіл респондентів за курсом та формою здобуття освіти представлено в таблиці 2.1.1:

Таблиця 2.1.1

Характеристика вибірки дослідження

Курс	Денна форма здобуття освіти	Заочна форма здобуття освіти	Загальна кількість
2 курс	7	11	18
3 курс	6	6	12
4 курс	5	13	18
Разом	18	30	48

Включення до вибірки здобувачів різних курсів зумовлене необхідністю охоплення основних етапів професійного становлення майбутніх соціальних працівників у процесі фахової підготовки. Другий курс характеризується активним формуванням професійних інтересів, ціннісних орієнтацій та первинних уявлень про майбутню професійну діяльність; третій – пов’язаний із поглибленням професійного самовизначення та розвитком професійної самосвідомості; четвертий – відображає завершальний етап професійної підготовки, що характеризується вищим рівнем професійної зрілості,

сформованістю професійних намірів та готовністю до майбутньої професійної діяльності.

Специфікою досліджуваної вибірки є те, що професійна підготовка респондентів відбувається в умовах тривалого впливу війни та пов'язаних із нею соціальних трансформацій. Для значної частини учасників дослідження характерним є досвід вимушеної зміни життєвих умов, що включав переміщення, порушення усталених соціальних зв'язків, необхідність адаптації до нового соціокультурного та освітнього середовища, переосмислення життєвих і професійних перспектив. За результатами анкетування встановлено, що 19 осіб (39,6 %) мають статус внутрішньо переміщених осіб, 11 осіб (22,9 %) певний період проживали / проживають за межами України у зв'язку з воєнними подіями та отримали статус біженця або користуються правом на тимчасовий захист відповідно до законодавства країни перебування.

Особливістю досліджуваної вибірки також є наявність респондентів, які мають досвід професійної діяльності у соціальній сфері або суміжних галузях. Зокрема, 17 осіб (35,4 %) поєднують навчання з професійною діяльністю, 35 осіб (72,9 %) мали / мають досвід участі у волонтерських та громадських ініціативах, 29 осіб (60,4 %) пов'язують власні професійні перспективи зі сферою соціальної роботи. Зазначені характеристики свідчать про достатній рівень залученості респондентів до соціально значущої діяльності та створюють сприятливі передумови для формування професійної мотивації, професійної ідентичності, професійної рефлексії та усвідомлення суспільної значущості майбутньої професії.

Збір емпіричних даних здійснювався у січні-лютому 2026 року в дистанційному форматі із використанням сервісу Google Forms та автоматизованої інформаційної системи «Япсихолог» [1], призначеної для організації психодіагностичних досліджень. Використання зазначених цифрових ресурсів забезпечило стандартизацію процедури анкетування і тестування, оперативність збору даних, автоматизоване опрацювання результатів та

можливість залучення до дослідження респондентів, які перебували в різних регіонах України та за її межами.

У контексті даного дослідження професійне становлення майбутніх соціальних працівників розглядається як складний, динамічний і багатовимірний процес професійного розвитку особистості, що передбачає поступове засвоєння професійних знань, цінностей і норм соціальної роботи, формування професійної самосвідомості, розвиток професійно значущих якостей і компетентностей, а також усвідомлення власної професійної ролі та перспектив професійної самореалізації.

Зважаючи на те, що учасниками дослідження є здобувачі вищої освіти, які перебувають на етапі професійної підготовки, професійне становлення було операціоналізовано через два взаємопов'язані **критерії** — *мотиваційний* та *ідентифікаційний*.

Мотиваційний критерій характеризує спрямованість особистості на оволодіння майбутньою професією, рівень зацікавленості професійною діяльністю, готовність до професійного розвитку та самореалізації у сфері соціальної роботи. Його **показниками** виступають внутрішня мотивація, зовнішня позитивна мотивація та зовнішня негативна мотивація професійної діяльності.

Ідентифікаційний критерій відображає ступінь сформованості професійної самосвідомості, усвідомлення власної належності до майбутньої професії, прийняття її цінностей, норм і вимог, а також сформованість образу себе як майбутнього фахівця соціальної сфери. **Показником** даного критерію виступає статус професійної ідентичності.

Вибір зазначених критеріїв і показників зумовлений тим, що вони найбільш повно відображають особливості професійного становлення особистості на етапі фахової підготовки та виступають важливими індикаторами професійного самовизначення, професійної спрямованості й готовності до майбутньої професійної діяльності. Водночас вони є достатньо чутливими до

впливу особистісних ресурсів, зокрема резильєнтності, що обґрунтовує їх використання в межах даного дослідження.

Дослідження здійснювалося у п'ять послідовних **етапів**:

- *організаційно-підготовчий етап* — визначення вибірки, добір діагностичного інструментарію, розроблення авторської анкети та підготовка електронних форм збору даних;
- *діагностичний етап (констатувальний експеримент)* — збір емпіричних даних щодо рівня резильєнтності та показників професійного становлення майбутніх соціальних працівників шляхом застосування комплексу стандартизованих психодіагностичних методик і авторської анкети;
- *аналітичний етап* — обробка первинних результатів, визначення рівня резильєнтності та систематизація показників професійного становлення респондентів;
- *кореляційно-аналітичний етап* — встановлення взаємозв'язків між рівнями резильєнтності та показниками професійного становлення.
- *узагальнювальний етап* — інтерпретація результатів, формулювання висновків та практичних рекомендацій.

Для реалізації мети емпіричного дослідження було сформовано **комплекс психодіагностичного інструментарію**, спрямованого на вивчення рівня резильєнтності майбутніх соціальних працівників, а також окремих показників їхнього професійного становлення. Вибір діагностичних методик ґрунтувався на результатах теоретичного аналізу проблеми, представленого у першому розділі роботи, визначених критеріях і показниках дослідження. При доборі інструментарію враховувалися його наукова обґрунтованість, валідність, надійність, можливість застосування в умовах дистанційного формату збору даних (компактність, зрозумілість інструкцій, можливість самостійного заповнення), а також відповідність професійним особливостям досліджуваної вибірки. До діагностичного комплексу увійшли стандартизовані психодіагностичні методики та авторська анкета, що забезпечили можливість

комплексного аналізу резильєнтності як особистісного ресурсу професійного становлення майбутніх соціальних працівників в умовах війни.

1. Шкала резильєнтності Коннора-Девідсона (Connor–Davidson Resilience Scale, CD-RISC-25) (Додаток А) належить до стандартизованих психодіагностичних методик і широко використовується у сучасних психологічних дослідженнях для оцінювання рівня резильєнтності особистості. Методика дозволяє комплексно дослідити здатність людини адаптуватися до несприятливих життєвих обставин, конструктивно долати труднощі, підтримувати ефективне функціонування та відновлювати психологічну рівновагу після впливу стресогенних чинників. Методика містить 10 тверджень, які оцінюються респондентами за п'ятибальною шкалою відповідно до частоти прояву певних особистісних характеристик і поведінкових реакцій. Оцінювання результатів здійснюється шляхом підрахунку сумарного показника, який відображає загальний рівень резильєнтності особистості: чим вищий підсумковий бал, тим більш вираженою є здатність до адаптації, подолання стресових ситуацій та відновлення після життєвих труднощів. Відповідно до мети дослідження на основі сумарного показника визначалися низький, середній та високий рівні резильєнтності респондентів [16, с. 16-17].

2. Методика мотивації професійної діяльності К. Замфіра (в адаптації А. Реана) (Додаток Б) використовується для дослідження структури професійної мотивації особистості та виявлення провідних мотивів професійної діяльності. Методика містить перелік мотивів, значущість яких респондент оцінює за п'ятибальною шкалою. Обробка результатів передбачає визначення трьох основних показників професійної мотивації: внутрішньої мотивації, зовнішньої позитивної мотивації та зовнішньої негативної мотивації. Отримані результати дають змогу встановити домінуючий тип професійної мотивації, визначити рівень зацікавленості майбутньою професійною діяльністю, особливості професійної спрямованості особистості та її готовність до професійного розвитку й самореалізації в обраній сфері [17, с. 64-67].

3. «Опитувальник професійної ідентичності» Г. Озеріної (Додаток В)

належить до стандартизованих психодіагностичних інструментів і призначений для вивчення особливостей професійної ідентичності студентської молоді на етапі професійної підготовки. Опитувальник містить 56 тверджень, які стосуються ставлення здобувачів до обраної спеціальності, уявлень про майбутню професію та професійне майбутнє, особливостей професійного самовизначення і самооцінки власних професійних можливостей. Респонденту пропонується висловити згоду або незгоду з кожним твердженням шляхом вибору відповідей «так» або «ні».

Оцінювання результатів здійснюється шляхом підрахунку балів за двома інтегральними шкалами – шкалою сформованості професійної ідентичності та шкалою зрілості професійної ідентичності. Поєднання показників за зазначеними шкалами дозволяє визначити один із чотирьох статусів професійної ідентичності: досягнуту професійну ідентичність, мораторій професійної ідентичності, передвирішену професійну ідентичність або дифузну професійну ідентичність. Опитувальник також дає змогу здійснити більш поглиблений аналіз окремих компонентів професійної ідентичності, зокрема особливостей навчально-професійних планів, ставлення до професії, сформованості образу професії та професіонала, професійної позиції і професійної самооцінки, що забезпечує комплексне вивчення процесу професійного становлення майбутніх фахівців.

4. Авторська анкета «Особливості професійного становлення майбутніх соціальних працівників в умовах війни» (Додаток Г) розроблена з метою доповнення та конкретизації результатів, отриманих за допомогою стандартизованих психодіагностичних методик, а також виявлення суб'єктивних аспектів професійного становлення здобувачів вищої освіти в умовах війни.

Анкета містить 39 запитань, із яких 36 є закритого типу та оцінюються за п'ятибальною шкалою Лайкерта, 3 – відкритого і спрямованими на отримання якісної інформації щодо труднощів, ресурсів і чинників професійного розвитку респондентів. Закриті запитання об'єднано у 5 тематичних блоків:

соціально-демографічні характеристики (1-7), професійна спрямованість (8-14), готовність до професійної діяльності (15-21), вплив війни на професійне становлення (22-28), професійні наміри та ресурси професійного розвитку (29-36).

Узагальнення результатів здійснювалося шляхом обчислення середніх значень за кожним твердженням, визначення частоти та відсотка позитивних відповідей респондентів. До позитивних відповідей було віднесено оцінки «4» («скоріше погоджуюся») та «5» («повністю погоджуюся») за п'ятибальною шкалою оцінювання. Аналіз відповідей на відкриті запитання здійснювався методом якісного узагальнення, що передбачав виокремлення найбільш поширених смислових категорій та інтерпретацію домінуючих тенденцій у відповідях респондентів.

Для узагальнення логіки емпіричного дослідження, систематизації досліджуваних змінних, критеріїв, показників та відповідного діагностичного інструментарію було розроблено логіко-структурну схему дослідження (таблиця 2.1.2):

Таблиця 2.1.2

Логіко-структурна схема емпіричного дослідження

Змінна дослідження	Критерій	Показники	Методика
Резильєнтність як особистісний ресурс професійного становлення (незалежна змінна)	—	Рівень резильєнтності	CD-RISC-25
Професійне становлення майбутніх соціальних працівників (залежна змінна)	Мотиваційний	Внутрішня мотивація; зовнішня позитивна мотивація; зовнішня негативна мотивація	К. Замфір (в адаптації А. Реана)

Продовження таблиці 2.1.2

Змінна дослідження	Критерій	Показники	Методика
	Ідентифікаційний	Статус професійної ідентичності (сформованість, зрілість)	Опитувальник професійної ідентичності Г. Озеріної

З метою забезпечення об'єктивності та достовірності отриманих результатів було використано методи математико-статистичної обробки даних. Зокрема, застосовувалися методи описової статистики (обчислення середніх значень, частотного та відсоткового розподілу показників), а також кореляційний аналіз Спірмена, який дав змогу встановити характер і силу взаємозв'язків між показниками резильєнтності та професійного становлення майбутніх соціальних працівників.

Проведення дослідження здійснювалося з дотриманням основних етичних принципів наукової діяльності. Усі учасники були поінформовані про мету, зміст та умови проведення дослідження, добровільний характер участі, гарантування конфіденційності й анонімності отриманих даних. Отримані результати використовувалися виключно в узагальненому вигляді та з науковою метою.

Таким чином, організація дослідження, особливості сформованої вибірки та обраний комплекс психодіагностичних методик забезпечують належні методичні передумови для комплексного вивчення резильєнтності як ресурсу професійного становлення майбутніх соціальних працівників в умовах війни. Отримані емпіричні дані дозволяють здійснити ґрунтовний аналіз рівня розвитку досліджуваних показників, визначити характер взаємозв'язків між ними та виявити особливості впливу резильєнтності на окремі аспекти професійного становлення здобувачів вищої освіти. Результати проведеного дослідження та їх інтерпретація представлені у підрозділі 2.2.

2.2. Аналіз рівня резильєнтності та її взаємозв'язку з показниками професійного становлення майбутніх соціальних працівників

Аналіз результатів емпіричного дослідження здійснювався на основі кількісного та якісного опрацювання отриманих даних і був спрямований на реалізацію мети дослідження — вивчення рівня резильєнтності майбутніх соціальних працівників та визначення її взаємозв'язку з окремими показниками професійного становлення в умовах війни.

Відповідно до визначеної логіко-структурної схеми дослідження на першому етапі було визначено **рівень резильєнтності** майбутніх соціальних працівників за допомогою **Шкали резильєнтності Коннора-Девідсона (CD RISC-25)**. Отримані результати представлено в таблиці 2.2.1:

Таблиця 2.2.1

Розподіл респондентів за рівнем резильєнтності

Рівень резильєнтності	Кількість осіб	%
Високий	13	27,1
Середній	27	56,3
Низький	8	16,6
Разом	48	100,0

Результати дослідження свідчать про переважання середнього рівня резильєнтності серед майбутніх соціальних працівників, який було виявлено у 56,3 % респондентів. Отримані дані дають підстави стверджувати, що більшість здобувачів загалом володіє достатнім адаптаційним потенціалом для подолання життєвих труднощів, збереження психологічної рівноваги та підтримання ефективного функціонування в умовах тривалого стресового навантаження. Водночас середній рівень резильєнтності свідчить про те, що даний особистісний ресурс перебуває на етапі активного формування та подальшого розвитку під впливом життєвого досвіду, професійної підготовки й соціального середовища.

Значною є також частка респондентів із високим рівнем резильєнтності (27,1 %). Для представників цієї групи характерними є розвинені механізми саморегуляції, здатність до конструктивного подолання труднощів, психологічна гнучкість у реагуванні на зміни, високий рівень особистісної відповідальності та орієнтація на пошук ефективних способів розв'язання складних життєвих і професійних ситуацій. Наявність зазначених характеристик свідчить про сформованість важливих адаптаційних ресурсів, які забезпечують підтримання ефективного функціонування особистості в умовах підвищеного стресового навантаження та невизначеності.

Враховуючи специфіку підготовки соціальних працівників, такі характеристики мають особливу професійну цінність, оскільки забезпечують можливість ефективної взаємодії з клієнтами, які перебувають у кризових обставинах, пережили травматичний досвід або потребують тривалої соціальної підтримки та супроводу.

Отримані результати дають підстави припустити, що відносно високі показники резильєнтності частини респондентів можуть бути пов'язані зі специфікою досліджуваної вибірки. Значна кількість учасників дослідження має досвід волонтерської та громадської діяльності, поєднує навчання з професійною діяльністю або безпосередньо зазнала впливу воєнних подій через вимушене переміщення, зміну умов життєдіяльності чи тимчасове перебування за межами України. Попри значний рівень психоемоційного навантаження, подібний життєвий і соціальний досвід може виступати важливим чинником розвитку адаптаційного потенціалу особистості, удосконалення механізмів саморегуляції, формування відповідальності, самостійності та усвідомлення власних ресурсних можливостей.

Водночас низький рівень резильєнтності було зафіксовано у 16,6 % респондентів. Отримані результати можуть свідчити про недостатню сформованість окремих адаптаційних ресурсів особистості, що потенційно ускладнює конструктивне реагування на стресові ситуації, пристосування до динамічних змін середовища та подолання тривалого психоемоційного

навантаження. Для представників цієї групи можуть бути більш характерними підвищена чутливість до стресогенних чинників, труднощі підтримання психологічної рівноваги в умовах невизначеності та потреба у додаткових внутрішніх і зовнішніх ресурсах підтримки.

Наявність респондентів із низьким рівнем резильєнтності є закономірною з огляду на складні соціально-психологічні умови, в яких відбувається професійна підготовка сучасної студентської молоді. Війна, нестабільна безпекова ситуація, вимушені зміни життєвих обставин, порушення звичних соціальних зв'язків, необхідність адаптації до нових умов навчання та життєдіяльності, а також тривалий вплив інформаційного й психоемоційного навантаження можуть виступати чинниками, що ускладнюють розвиток адаптаційного потенціалу особистості та негативно позначаються на її психологічному благополуччі.

Другий етап дослідження передбачав вивчення **мотиваційного критерію** професійного становлення майбутніх соціальних працівників за **методикою мотивації професійної діяльності К. Замфіра (в адаптації А. Реана)**. Отримані результати представлено в таблиці 2.2.2:

Таблиця 2.2.2

Середні показники мотивації професійної діяльності майбутніх соціальних працівників

Вид мотивації	Середній показник
Внутрішня мотивація	4,18
Зовнішня позитивна мотивація	3,74
Зовнішня негативна мотивація	2,11

Аналіз отриманих даних засвідчив, що провідне місце у структурі професійної мотивації респондентів займає внутрішня мотивація ($M = 4,18$). Це свідчить про те, що професійний вибір більшості учасників дослідження значною мірою ґрунтується на усвідомленому інтересі до обраного фаху, прагненні до особистісної та професійної самореалізації, а також на прийнятті

цінностей і змісту соціальної роботи як галузі майбутньої професійної діяльності. Подібна мотиваційна структура є характерною для соціономічних професій, у межах яких провідного значення набувають гуманістична спрямованість особистості, орієнтація на міжособистісну взаємодію та готовність до розв'язання суспільно значущих проблем.

Високий рівень внутрішньої мотивації набуває особливої значущості в контексті професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в умовах війни, оскільки саме внутрішньо прийняті професійні сенси та цінності забезпечують стійкість професійних намірів, навіть за умов підвищеного психоемоційного навантаження, невизначеності та обмежених ресурсів.

Показник зовнішньої позитивної мотивації ($M = 3,74$) також характеризується достатньо високим рівнем. Це свідчить про те, що поряд із внутрішніми мотивами для респондентів мають значення такі чинники, як професійне визнання, можливості кар'єрного розвитку, соціальна значущість професії, позитивна оцінка результатів діяльності та схвалення з боку професійного оточення. Разом із тим зовнішні позитивні стимули не домінують над внутрішніми мотивами, а виконують переважно підтримувальну функцію в структурі професійної мотивації.

Найнижчі значення зафіксовано за шкалою зовнішньої негативної мотивації ($M = 2,11$). Це свідчить про те, що професійна активність більшості респондентів не визначається виключно уникненням осуду, страхом невдачі чи зовнішнім примусом. Подібна тенденція є позитивною, оскільки низька вираженість зовнішньої негативної мотивації зазвичай пов'язується з більшою задоволеністю професійним вибором, вищою стійкістю професійних намірів та готовністю до подальшого професійного розвитку.

Отриманий мотиваційний профіль ($ВМ (4,18) > ЗПМ (3,74) > ЗНМ (2,11)$) є найбільш сприятливим для професійного становлення особистості, оскільки свідчить про домінування внутрішнього інтересу до майбутньої діяльності, усвідомленість професійного вибору, орієнтацію на самореалізацію та професійний розвиток, а також про переважання внутрішньо детермінованих

мотивів над мотивами, пов'язаними з уникненням невдач, осуду чи інших негативних зовнішніх впливів.

Третій етап дослідження був спрямований на вивчення **професійної ідентичності** як одного з ключових показників професійного становлення майбутніх соціальних працівників. З цією метою було використано «Опитувальник діагностики професійної ідентичності студентів» Г. Озеріної. Отримані результати представлено в табл. 2.2.3.

Таблиця 2.2.3

Розподіл респондентів за статусами професійної ідентичності

Статус професійної ідентичності	Кількість осіб	%
Досягнута професійна ідентичність	18	37,5
Передвирішена професійна ідентичність	12	25,0
Мораторій професійної ідентичності	11	22,9
Дифузна професійна ідентичність	7	14,6
Разом	48	100,0

Аналіз результатів засвідчив, що найбільшу групу становлять здобувачі з досягнутою професійною ідентичністю (37,5 %), що співвідноситься з високим рівнем професійного самовизначення, усвідомленим ставленням до майбутньої професії та сформованістю професійних намірів. Представники даної групи демонструють позитивне ставлення до обраного фаху, розуміння її суспільної значущості та готовність пов'язувати власну професійну реалізацію із галуззю соціальної роботи.

Значна частина здобувачів (25,0 %) характеризується передвирішеною професійною ідентичністю, для якого є характерним прийняття професійного вибору без достатнього самостійного осмислення можливих альтернатив та їх критичного аналізу. Професійне самовизначення представників даної групи переважно відбувається під впливом зовнішніх чинників, зокрема сімейного оточення, соціальних очікувань, рекомендацій значущих осіб або життєвих обставин. Водночас навіть за наявності зовнішнього впливу респонденти

демонструють загалом позитивне ставлення до майбутньої професії, готовність до її опанування та прийняття обраного напрямку професійного розвитку.

У 22,9 % респондентів виявлено статус мораторію професійної ідентичності. Ця категорія здобувачів перебуває на етапі активного професійного самовизначення, переосмислення власних професійних перспектив та пошуку найбільш прийнятних напрямів майбутньої професійної реалізації. Для представників даної групи характерними є наявність професійних сумнівів, критичний аналіз альтернативних варіантів професійного розвитку, рефлексивне осмислення власних можливостей і ресурсів, а також прагнення до уточнення професійних цілей та життєвих орієнтирів. У контексті теорій професійного розвитку та професійної ідентичності зазначений статус розглядається як закономірний етап професійного становлення особистості, що відображає процес активного пошуку та вироблення усвідомленої професійної позиції.

Відносно висока частка здобувачів із даним статусом може бути зумовлена специфікою сучасної соціальної ситуації розвитку молоді, яка характеризується підвищеним рівнем невизначеності щодо професійного майбутнього, динамічністю соціально-економічних процесів та необхідністю постійної адаптації до змінних умов життєдіяльності. Додатковим чинником виступає вплив воєнних подій, що супроводжується трансформацією професійних планів, переоцінкою життєвих пріоритетів, зміною уявлень про можливості професійної самореалізації та необхідністю пристосування до нових соціально-економічних реалій. У зв'язку з цим статус мораторію професійної ідентичності доцільно розглядати не як показник професійної незрілості, а як прояв активного процесу професійного пошуку, який за сприятливих умов може стати підґрунтям для формування досягнутої професійної ідентичності.

Найменшу групу становлять респонденти з дифузною професійною ідентичністю (14,6 %). Для представників даної категорії характерними є недостатня визначеність професійних планів, нечітке бачення перспектив майбутньої професійної діяльності, а також відсутність стійкої та внутрішньо

узгодженої професійної позиції. Подібний статус може свідчити про незавершеність процесу професійного самовизначення, недостатній рівень сформованості професійної самосвідомості та професійних орієнтацій, а також про вплив несприятливих зовнішніх чинників, які ускладнюють побудову довгострокових життєвих і професійних планів. Водночас наявність дифузної професійної ідентичності може бути пов'язана з труднощами інтеграції професійних цінностей у структуру особистості, недостатньою визначеністю професійних намірів і потребою в подальшому професійному самопізнанні та осмисленні власних перспектив професійної реалізації.

Особливий науковий інтерес становить зіставлення отриманих результатів із даними щодо рівня резильєнтності та професійної мотивації. Так, переважання досягнутої та передвирішеної професійної ідентичності загалом узгоджується з виявленим раніше домінуванням внутрішньої мотивації та достатньо високим рівнем резильєнтності більшості респондентів. Це дозволяє припустити, що сформованість професійної ідентичності пов'язана не лише з особливостями професійної підготовки, але й із розвитком особистісних ресурсів, які забезпечують стійкість професійних намірів та готовність до професійного саморозвитку навіть за умов тривалого впливу воєнних викликів.

З метою поглиблення та конкретизації результатів, отриманих за допомогою стандартизованих психодіагностичних методик, було здійснено аналіз відповідей респондентів в межах опрацювання **авторської анкети «Особливості професійного становлення майбутніх соціальних працівників в умовах війни»**. *Другий тематичний блок* анкети, спрямований на дослідження професійної спрямованості здобувачів, дозволив оцінити ставлення респондентів до обраної професії, рівень усвідомлення її суспільної значущості, наявність професійного інтересу, внутрішньої мотивації до допомоги людям та орієнтацію на подальший професійний розвиток.

Узагальнення результатів здійснювалося шляхом обчислення середніх показників за кожним твердженням та визначення частки позитивних відповідей респондентів. До позитивних відповідей було віднесено оцінки «4»

(«скоріше погоджуюся») та «5» («повністю погоджуюся») за п'ятибальною шкалою Лайкерта.

Узагальнені результати представлено в таблиці 2.2.4:

Таблиця 2.2.4

**Середні показники відповідей респондентів за тематичним блоком
«Професійна спрямованість»**

Твердження	Середній показник (М)	Частка позитивних відповідей (%)
Я пов'язую своє майбутнє зі сферою соціальної роботи	4,12	81,3
Обрана професія відповідає моїм життєвим цінностям та переконанням	4,29	85,4
Я усвідомлюю суспільну значущість професії соціального працівника	4,63	93,8
Навчання за спеціальністю викликає у мене стійкий професійний інтерес	4,18	83,3
Я відчуваю внутрішню мотивацію допомагати людям, які перебувають у складних життєвих обставинах	4,51	91,7
Я прагну професійного саморозвитку у сфері соціальної роботи	4,47	89,6
Участь у волонтерській або громадській діяльності сприяє моєму професійному становленню	4,35	87,5

Примітка. М — середнє арифметичне значення.

Аналіз результатів таблиці 2.2.4 свідчить про високий рівень професійної спрямованості більшості респондентів. Середні значення за всіма твердженнями даного блоку перевищують чотири бали за п'ятибальною шкалою оцінювання, а частка позитивних відповідей за кожним із них становить понад 80 %, що вказує на загалом позитивне ставлення здобувачів до майбутньої професійної діяльності та належний рівень сформованості професійних інтересів.

Найвище середнє значення ($M = 4,63$) та найбільшу частку позитивних відповідей (93,8 %) отримало твердження щодо усвідомлення суспільної значущості професії соціального працівника. Даний результат свідчить про

високий рівень розуміння здобувачами ролі соціальної роботи в сучасному суспільстві та усвідомлення її особливої актуальності в умовах війни. Очевидно, що безпосереднє переживання наслідків воєнних подій, зростання потреб населення у соціальній підтримці та посилення ролі соціальних служб сприяють формуванню більш глибокого розуміння суспільної місії майбутньої професії.

Достатньо високі результати було зафіксовано також за твердженнями, що характеризують гуманістичну спрямованість особистості та мотиваційно-ціннісний компонент професійного становлення. Зокрема, середнє значення за твердженням щодо внутрішньої мотивації допомагати людям, які перебувають у складних життєвих обставинах, становить 4,51 бали, частка позитивних відповідей при цьому сягає 91,7 %. Водночас твердження щодо прагнення до професійного саморозвитку отримало середнє значення 4,47 бали та 89,6 % позитивних відповідей. Отримані результати свідчать про сформованість у більшості здобувачів гуманістичних цінностей, орієнтації на суспільно корисну діяльність та готовності до постійного професійного вдосконалення.

Важливим є також високий рівень відповідності професійного вибору системі особистісних цінностей респондентів. Так, середнє значення за твердженням «Обрана професія відповідає моїм життєвим цінностям та переконанням» становить 4,29 бали, позитивні відповіді при цьому надали 85,4 % опитаних. Це дозволяє припустити, що вибір спеціальності більшістю здобувачів є достатньо усвідомленим та ґрунтується на внутрішньому прийнятті цінностей соціальної роботи.

Позитивною тенденцією є також висока оцінка ролі волонтерської та громадської діяльності у процесі професійного становлення. Відповідне твердження отримало середнє значення 4,35 бали, позитивні відповіді надали 87,5 % респондентів. Це свідчить про те, що здобувачі розглядають волонтерську діяльність не лише як форму громадянської активності, а й як важливий ресурс набуття практичного досвіду, розвитку професійно значущих якостей та формування готовності до майбутньої професійної діяльності.

Водночас найнижче середнє значення у межах даного блоку було зафіксовано за твердженням «Я пов'язую своє майбутнє зі сферою соціальної роботи» ($M = 4,12$), позитивні відповіді надали 81,3 % респондентів. Отримані результати можуть свідчити про наявність у частини здобувачів певних сумнівів щодо майбутньої професійної реалізації за спеціальністю. Подібна тенденція є закономірною з огляду на сучасні соціально-економічні умови, невизначеність перспектив працевлаштування та вплив воєнних подій на професійні плани молоді.

Третій тематичний блок анкети, спрямований на вивчення готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності, дозволив оцінити рівень впевненості здобувачів у власних професійних можливостях, готовність застосовувати набуті знання та навички на практиці, здатність до професійної взаємодії з різними категоріями клієнтів, а також сприйняття власної професійної підготовленості до роботи в умовах воєнного часу. Результати аналізу відповідей респондентів представлено в таблиці 2.2.5:

Таблиця 2.2.5

**Середні показники відповідей респондентів за тематичним блоком
«Готовність до професійної діяльності»**

Твердження	Середній показник (М)	Частка позитивних відповідей (%)
Я відчуваю себе достатньо підготовленим(ою) до майбутньої професійної діяльності	3,92	72,9
Отримані під час навчання знання є корисними для майбутньої професійної практики	4,38	87,5
Я впевнений(а) у своїй здатності ефективно взаємодіяти з різними категоріями клієнтів	3,96	75,0

Продовження таблиці 2.2.5

Я здатний(а) приймати професійні рішення у складних ситуаціях	3,88	70,8
Я володію навичками, необхідними для надання соціальної підтримки та допомоги	3,94	72,9
Практична підготовка сприяє формуванню моєї професійної компетентності	4,26	83,3
Я впевнений(а) у власних професійних можливостях та перспективах професійного зростання	4,01	77,1

Примітка. М — середнє арифметичне значення.

Аналіз результатів таблиці 2.2.5 свідчить про загалом достатній рівень готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності. За більшістю тверджень середні значення наближаються до чотирьох балів або перевищують їх, а частка позитивних відповідей становить понад 70 %. Отримані результати дають підстави стверджувати, що більшість здобувачів позитивно оцінює власний рівень професійної підготовленості, усвідомлює значущість набутих знань і навичок та загалом демонструє готовність до майбутньої професійної діяльності. Водночас результати окремих тверджень свідчать про наявність певних труднощів і сумнівів, що є закономірним з огляду на специфіку професійної підготовки в умовах воєнного часу.

Найвище середнє значення було зафіксовано за твердженням «Отримані під час навчання знання є корисними для майбутньої професійної практики» ($M = 4,38$), при цьому частка позитивних відповідей становила 87,5 %. Отримані результати свідчать про високу оцінку здобувачами змісту професійної підготовки та її практичної значущості для майбутньої професійної діяльності. Це дозволяє стверджувати, що більшість респондентів усвідомлює зв'язок між теоретичною підготовкою та майбутнім виконанням професійних функцій, а також розглядає навчання як важливий ресурс власного професійного становлення.

Високі результати також отримало твердження щодо впливу практичної підготовки на формування професійної компетентності ($M = 4,26$; 83,3 %

позитивних відповідей). Це свідчить про важливу роль практико-орієнтованих компонентів освітнього процесу у професійному розвитку майбутніх соціальних працівників. Водночас дещо нижчі показники порівняно з оцінкою корисності навчальних знань можуть бути пов'язані з тим, що в умовах війни значна частина практичної підготовки здійснюється у дистанційному або змішаному форматі, що певною мірою обмежує можливості безпосередньої взаємодії здобувачів із клієнтами соціальних служб та набуття повноцінного досвіду професійної діяльності.

Достатньо високим виявився рівень впевненості здобувачів у власних професійних можливостях та перспективах професійного зростання ($M = 4,01$; 77,1 % позитивних відповідей). Отримані результати свідчать про наявність у більшості з них позитивних очікувань щодо професійного майбутнього, віри у власний потенціал та готовності до подальшого професійного розвитку. Формуванню такої впевненості, ймовірно, сприяють позитивна професійна мотивація, сформованість професійних намірів та усвідомлення суспільної значущості майбутньої професії, виявлені на попередніх етапах дослідження.

Близькі результати було отримано за твердженнями щодо здатності ефективно взаємодіяти з різними категоріями клієнтів ($M = 3,96$; 75,0 % позитивних відповідей) та сформованості навичок, необхідних для надання соціальної підтримки і допомоги ($M = 3,94$; 72,9 % позитивних відповідей). Це свідчить про те, що більшість здобувачів загалом позитивно оцінює власні професійні компетентності, проте не демонструє абсолютної впевненості у своїй готовності до практичної роботи. Така тенденція є цілком закономірною, оскільки професійна діяльність соціального працівника передбачає взаємодію з різними категоріями клієнтів, роботу в кризових ситуаціях та необхідність прийняття відповідальних професійних рішень, що потребує не лише теоретичної підготовки, а й достатнього практичного досвіду.

Водночас найнижчі результати було зафіксовано за твердженнями «Я здатний(а) приймати професійні рішення у складних ситуаціях» ($M = 3,88$; 70,8 % позитивних відповідей) та «Я відчуваю себе достатньо підготовленим(ою)

до майбутньої професійної діяльності» ($M = 3,92$; 72,9 % позитивних відповідей). Незважаючи на те, що отримані значення залишаються достатньо високими, вони можуть свідчити про наявність у частини респондентів певної невпевненості щодо власної готовності до самостійного виконання професійних обов'язків. Подібні результати є закономірними для здобувачів, які перебувають на етапі професійної підготовки та ще не мають достатнього досвіду практичної діяльності в реальних умовах функціонування соціальних служб.

Крім того, на оцінку власної професійної готовності можуть впливати особливості сучасної соціальної ситуації, пов'язані з воєнним станом, нестабільністю соціального середовища, ускладненням діяльності соціальних служб та підвищенням складності проблем, з якими доводиться працювати фахівцям соціальної сфери. За таких умов більш стримана оцінка власної професійної підготовленості може розглядатися як прояв реалістичного усвідомлення вимог майбутньої професії та відповідальності за результати професійної діяльності.

Таким чином, більшість респондентів характеризується достатнім рівнем готовності до майбутньої професійної діяльності, позитивно оцінює якість отриманої професійної підготовки та загалом демонструє впевненість у власних професійних можливостях. Водночас частина з них демонструє певну невпевненість щодо самостійного виконання професійних завдань і прийняття рішень у складних практичних ситуаціях.

Поряд із професійною спрямованістю та готовністю до майбутньої професійної діяльності важливим аспектом професійного становлення майбутніх соціальних працівників є вплив воєнних умов на процес їхньої професійної підготовки, професійні наміри та особистісний розвиток. Повномасштабна війна створила принципово новий контекст професійної соціалізації студентської молоді, який характеризується високим рівнем невизначеності, психоемоційним навантаженням, трансформацією освітнього процесу та необхідністю адаптації до нових соціальних реалій. У зв'язку з цим четвертий тематичний блок анкети було спрямовано на вивчення особливостей впливу воєнних умов на професійне

становлення майбутніх соціальних працівників. Результати аналізу відповідей респондентів представлено в таблиці 2.2.6:

Таблиця 2.2.6

**Середні показники відповідей респондентів за тематичним блоком
«Вплив війни на професійне становлення»**

Твердження	Середнє значення (М)	Частка позитивних відповідей (%)
Воєнні події вплинули на моє бачення майбутньої професійної діяльності	4,32	85,4
Війна посилила моє усвідомлення важливості професії соціального працівника	4,58	91,7
Умови воєнного часу ускладнюють мою професійну підготовку	4,11	79,2
Я відчуваю психологічне навантаження, пов'язане з навчанням в умовах війни	4,24	83,3
Попри труднощі воєнного часу я зберігаю мотивацію до професійного розвитку	4,35	87,5
Війна спонукала мене більше замислюватися над власною професійною місією	4,43	89,6
Я вважаю, що сучасна підготовка соціальних працівників має враховувати виклики воєнного часу	4,61	93,8

Примітка. М — середнє арифметичне значення.

Аналіз результатів таблиці 2.2.6 свідчить про суттєвий вплив умов воєнного часу на професійне становлення майбутніх соціальних працівників. Усі середні значення за твердженнями даного тематичного блоку перевищують чотири бали за п'ятибальною шкалою оцінювання, а частка позитивних відповідей за більшістю позицій складає понад 80 %. Отримані результати дають підстави стверджувати, що воєнні події стали важливим чинником переосмислення здобувачами власних професійних перспектив, суспільної місії майбутньої професії та особистісних ресурсів професійного розвитку.

Найвище середнє значення було зафіксовано за твердженням «Я вважаю, що сучасна підготовка соціальних працівників має враховувати виклики воєнного часу» ($M = 4,61$), а частка позитивних відповідей становила 93,8 %. Отримані результати свідчать про високий рівень усвідомлення респондентами необхідності оновлення змісту професійної підготовки відповідно до сучасних суспільних реалій. Очевидно, що масштабні соціальні наслідки війни, поява нових категорій отримувачів соціальних послуг та зростання потреб населення у кризовій підтримці актуалізують потребу в підготовці фахівців, здатних ефективно працювати в умовах соціальної нестабільності та невизначеності.

Високі результати також було отримано за твердженням «Війна посилила моє усвідомлення важливості професії соціального працівника» ($M = 4,58$; 91,7 % позитивних відповідей). Це свідчить про поглиблення розуміння здобувачами суспільної ролі соціальної роботи та усвідомлення її особливої значущості в умовах воєнного часу. Безпосереднє спостереження наслідків війни, зростання кількості осіб, які потребують підтримки, а також посилення ролі соціальних служб у забезпеченні соціального захисту населення сприяють формуванню більш зрілого та усвідомленого ставлення до майбутньої професійної діяльності.

Достатньо високим виявився рівень підтримки твердження «Війна спонукала мене більше замислюватися над власною професійною місією» ($M = 4,43$; 89,6 % позитивних відповідей). Отримані результати свідчать, що більшість респондентів розглядає воєнні події як чинник професійної рефлексії, який спонукає до переосмислення власних професійних цінностей, професійного призначення та відповідальності за майбутню професійну діяльність.

Водночас значна частина з них зазначила, що попри труднощі воєнного часу вони зберігають мотивацію до професійного розвитку ($M = 4,35$; 87,5 % позитивних відповідей). Отримані результати можуть свідчити про наявність у більшості здобувачів достатніх внутрішніх ресурсів, здатності підтримувати професійну спрямованість та зберігати орієнтацію на подальший професійний розвиток навіть в умовах тривалого впливу стресогенних чинників.

Поряд із цим високими виявилися показники, які характеризують психологічні труднощі професійного становлення в умовах війни. Так, середнє значення за твердженням «Я відчуваю психологічне навантаження, пов'язане з навчанням в умовах війни» становить 4,24 бали, а частка позитивних відповідей сягає 83,3 %. Крім того, 79,2 % респондентів погодились з твердженням про те, що умови воєнного часу ускладнюють їхню професійну підготовку ($M = 4,11$). Отримані результати свідчать про те, що професійне становлення майбутніх соціальних працівників відбувається в умовах підвищеного психоемоційного напруження, невизначеності та необхідності адаптації до постійних змін освітнього і соціального середовища.

Важливим є також те, що 85,4 % здобувачів зазначили, що воєнні події вплинули на їхнє бачення майбутньої професійної діяльності ($M = 4,32$). Це свідчить про переосмислення майбутніми соціальними працівниками змісту та пріоритетів професійної діяльності, усвідомлення нових суспільних потреб і необхідності оволодіння додатковими професійними компетентностями, пов'язаними з наданням допомоги населенню в кризових умовах.

Таким чином, результати третього тематичного блоку свідчать, що війна виступає не лише джерелом об'єктивних труднощів і психоемоційного навантаження, але й важливим чинником професійного переосмислення, посилення усвідомлення суспільної значущості професії соціального працівника та збереження мотивації до подальшого професійного розвитку.

П'ятий тематичний блок анкети, спрямований на дослідження професійних намірів та ресурсів професійного розвитку майбутніх соціальних працівників, дозволив оцінити ставлення респондентів до власних професійних перспектив, рівень готовності до подальшого професійного розвитку і самовдосконалення, а також наявність особистісних і соціальних ресурсів, необхідних для успішного професійного становлення в умовах воєнного часу. Результати аналізу відповідей респондентів представлено в таблиці 2.2.7.

Таблиця 2.2.7

**Середні показники відповідей респондентів за тематичним блоком
«Професійні наміри та ресурси професійного розвитку»**

Твердження	Середнє значення (М)	Частка позитивних відповідей (%)
Я планую пов'язати свою професійну діяльність зі сферою соціальної роботи	3,94	60,4
Я маю чітке бачення власного професійного розвитку в найближчі кілька років	3,92	68,8
Я готовий(а) продовжувати професійне навчання та підвищувати свою кваліфікацію	4,48	89,6
Я відчуваю потребу в подальшому розвитку професійних компетентностей	4,54	91,7
Я маю достатньо внутрішніх ресурсів для подолання труднощів професійного становлення	4,19	83,3
Підтримка близьких людей сприяє моєму професійному розвитку	4,31	87,5
Я вважаю, що зможу реалізувати себе у професії соціального працівника, незважаючи на труднощі воєнного часу	4,22	85,4

Примітка. М — середнє арифметичне значення.

Аналіз результатів таблиці 2.2.7 свідчить про загалом високий рівень орієнтації майбутніх соціальних працівників на професійне самовдосконалення та наявність достатнього особистісно-ресурсного потенціалу для подальшого професійного становлення. За більшістю тверджень даного тематичного блоку середні значення перевищують чотири бали, а частка позитивних відповідей становить понад 80 %, що дає підстави констатувати сформовану потребу здобувачів у безперервному професійному розвитку, усвідомлення необхідності постійного вдосконалення професійних компетентностей та готовність до активного конструювання власної професійної перспективи.

Найвище середнє значення було зафіксовано за твердженням «Я відчуваю потребу в подальшому розвитку професійних компетентностей» (М = 4,54), а

частка позитивних відповідей становила 91,7 %. Отримані дані свідчать про сформованість у більшості респондентів стійкої установки на професійне самовдосконалення та усвідомлення того, що ефективна діяльність соціального працівника потребує постійного оновлення знань, розширення практичного досвіду та розвитку професійно значущих компетентностей відповідно до динамічних суспільних потреб і викликів воєнного часу. Високий рівень підтримки даного твердження може розглядатися також як індикатор сформованої суб'єктної позиції здобувачів щодо власного професійного становлення та відповідального ставлення до процесу професійної самореалізації.

Достатньо високі результати отримано також за твердженням щодо готовності продовжувати професійне навчання та підвищувати кваліфікацію ($M = 4,48$; 89,6 % позитивних відповідей). Це свідчить про домінування у більшості здобувачів орієнтації на безперервну освіту та усвідомлення необхідності систематичного вдосконалення професійної підготовки як однієї з ключових передумов ефективної професійної діяльності у сфері соціальної роботи.

Високий рівень підтримки отримало також твердження щодо ролі соціального оточення як ресурсу професійного розвитку ($M = 4,31$; 87,5 % позитивних відповідей). Отримані результати дають підстави стверджувати, що більшість здобувачів розглядає підтримку близьких людей як важливий чинник професійного становлення, який сприяє підтриманню мотивації до професійної діяльності, зміцненню впевненості у власних можливостях та забезпечує необхідну емоційну підтримку в умовах тривалого впливу стресогенних чинників воєнного часу.

Достатньо високими виявилися також результати за твердженнями «Я вважаю, що зможу реалізувати себе у професії соціального працівника, незважаючи на труднощі воєнного часу» ($M = 4,22$; 85,4 % позитивних відповідей) та «Я маю достатньо внутрішніх ресурсів для подолання труднощів професійного становлення» ($M = 4,19$; 83,3 % позитивних відповідей).

Це свідчить про наявність у більшості респондентів достатнього рівня особистісної стійкості, здатності мобілізувати внутрішні ресурси, підтримувати професійну спрямованість і зберігати позитивне бачення власної професійної перспективи навіть за умов тривалої соціальної нестабільності та невизначеності.

Водночас найнижчі результати у межах даного тематичного блоку було отримано за твердженнями «Я планую пов'язати свою професійну діяльність зі сферою соціальної роботи» ($M = 3,94$; 60,4 % позитивних відповідей) та «Я маю чітке бачення власного професійного розвитку в найближчі кілька років» ($M = 3,92$; 68,8 % позитивних відповідей). Отримані дані заслуговують на особливу увагу, оскільки певною мірою контрастують із високими показниками професійної спрямованості, домінуванням внутрішньої мотивації та переважанням досягнутої і передвирішеної професійної ідентичності, виявленими на попередніх етапах дослідження.

Звертає на себе увагу певна розбіжність між високим рівнем професійної спрямованості респондентів, зафіксованим у таблиці 2.2.4, та порівняно нижчим рівнем вираженості намірів безпосередньо пов'язати майбутню професійну діяльність зі сферою соціальної роботи. Якщо твердження «Я пов'язую своє майбутнє зі сферою соціальної роботи» відображає переважно ціннісно-мотиваційне прийняття професії та професійну самоідентифікацію, то твердження «Я планую пов'язати свою професійну діяльність зі сферою соціальної роботи» передбачає більш конкретне бачення власної професійної траєкторії та готовність до практичної реалізації професійних намірів.

Виявлена тенденція дає підстави припустити, що позитивне ставлення до професії та усвідомлення її суспільної значущості не завжди трансформуються у чітко визначені наміри щодо професійної реалізації саме за отриманою спеціальністю. Подібна ситуація є закономірною з огляду на специфіку професійного становлення молоді в умовах війни. Невизначеність суспільних перспектив, трансформація ринку праці, міграційні процеси, необхідність адаптації до нових життєвих обставин, а також усвідомлення високого рівня відповідальності та складності професійної діяльності соціального працівника

можуть зумовлювати певну невизначеність частини здобувачів щодо власних професійних планів та майбутньої професійної траєкторії.

Водночас отримані результати не свідчать про відсутність професійної мотивації чи негативне ставлення до обраної професії. Навпаки, вони відображають суперечливий характер професійного становлення майбутніх соціальних працівників в умовах війни, за якого високий рівень професійної спрямованості, сформована професійна ідентичність, виражена потреба у професійному саморозвитку та достатній ресурсний потенціал поєднуються з певною невизначеністю щодо конкретних шляхів майбутньої професійної самореалізації.

Таким чином, результати четвертого тематичного блоку свідчать про сформованість у більшості майбутніх соціальних працівників орієнтації на професійне самовдосконалення, усвідомлення необхідності безперервного професійного розвитку та наявності достатніх особистісних і соціальних ресурсів для подолання труднощів професійного становлення. Водночас частина здобувачів демонструє певну невизначеність щодо власних професійних перспектив і намірів працювати безпосередньо за фахом, що відображає складний, нелінійний і суперечливий характер процесу професійного становлення молоді в умовах тривалого впливу воєнних викликів.

З метою поглиблення та змістової конкретизації кількісних результатів дослідження було здійснено аналіз відповідей респондентів на відкриті питання анкети, спрямовані на виявлення суб'єктивного бачення здобувачами чинників, що ускладнюють професійне становлення в умовах війни, особистісних ресурсів продовження професійної підготовки та умов, які найбільше сприяють професійному розвитку майбутніх соціальних працівників.

Аналіз відповідей на запитання «Які труднощі найбільше впливають на Ваше професійне становлення в умовах війни?» засвідчив, що найчастіше здобувачі зазначали психологічне напруження, тривогу та емоційне виснаження (68,8 % відповідей). Значна частина респондентів також вказувала на невизначеність майбутніх професійних перспектив і складність планування

професійної кар'єри (56,3 %), труднощі організації навчального процесу в умовах дистанційного або змішаного формату навчання (47,9 %) та обмежені можливості набуття практичного досвіду й безпосередньої взаємодії з клієнтами соціальних служб (43,8 %). Окремі здобувачі відзначали негативний вплив вимушеного переміщення, матеріальних труднощів та необхідності поєднання навчання з професійною діяльністю (29,2 %).

Отримані результати загалом узгоджуються з даними попередніх етапів дослідження, зокрема з високими показниками психологічного навантаження та ускладнення професійної підготовки в умовах війни, виявленими під час аналізу третього тематичного блоку анкети, а також із зафіксованою у частини респондентів невизначеністю щодо власних професійних перспектив і намірів працювати безпосередньо за фахом. Це дає підстави розглядати зазначені труднощі як важливі чинники, що впливають на перебіг професійного становлення майбутніх соціальних працівників в умовах воєнного часу.

Аналіз відповідей на запитання «Які особистісні якості, ресурси або життєвий досвід допомагають Вам продовжувати професійну підготовку?» засвідчив, що найчастіше респонденти називали внутрішню мотивацію та прагнення допомагати людям (81,3 %), підтримку родини та близького соціального оточення (72,9 %), досвід участі у волонтерських і громадських ініціативах (62,5 %), наполегливість і цілеспрямованість (56,3 %), а також здатність адаптуватися до складних життєвих обставин і зберігати позитивне бачення майбутнього (47,9 %). Частина здобувачів зазначала, що важливим ресурсом продовження професійної підготовки є усвідомлення суспільної значущості професії соціального працівника та відчуття особистої причетності до вирішення актуальних соціальних проблем (43,8 %).

Отримані відповіді підтверджують результати попередніх психодіагностичних методик і свідчать про достатній рівень сформованості внутрішніх та зовнішніх ресурсів професійного становлення більшості респондентів. Домінування внутрішньої мотивації, високий рівень професійної спрямованості, достатньо сформована професійна ідентичність і переважання

середнього та високого рівнів резильєнтності знаходять своє відображення у відповідях студентів щодо ресурсів подолання труднощів і продовження професійного розвитку. Особливо показовим є те, що більшість здобувачів розглядає як провідні ресурси саме внутрішні мотиваційно-ціннісні чинники та соціальну підтримку, які в сучасних наукових дослідженнях розглядаються як важливі складові резильєнтності особистості.

Під час аналізу відповідей на запитання «Що, на Вашу думку, найбільше сприяє професійному становленню майбутніх соціальних працівників в умовах війни?» респонденти найчастіше зазначали необхідність посилення практичної підготовки та розширення можливостей безпосередньої взаємодії з клієнтами соціальних служб (66,7 %), забезпечення психологічної підтримки та розвитку навичок емоційної саморегуляції (58,3 %), участь у волонтерських і громадських ініціативах (54,2 %), удосконалення змісту професійної підготовки з урахуванням сучасних воєнних викликів (50,0 %) та створення сприятливого освітнього середовища, яке забезпечує підтримку професійної мотивації та особистісного розвитку студентів (45,8 %).

Наведені результати є цілком закономірними та узгоджуються з висновками попередніх тематичних блоків анкети. Зокрема, актуалізація потреби в посиленні практичної складової підготовки кореспондує з виявленою у частини студентів недостатньою впевненістю у власній професійній готовності та здатності самостійно приймати професійні рішення у складних ситуаціях. Водночас акцент на необхідності психологічної підтримки та врахуванні викликів воєнного часу підтверджує суттєвий вплив психоемоційного навантаження і соціальної невизначеності на процес професійного становлення майбутніх соціальних працівників.

Таким чином, результати аналізу відкритих питань дозволили суттєво конкретизувати та поглибити кількісні дані, отримані за допомогою стандартизованих психодіагностичних методик і тематичних блоків авторської анкети. Отримані відповіді підтверджують, що професійне становлення майбутніх соціальних працівників в умовах війни є складним, багатовимірним і

суперечливим процесом, який супроводжується одночасним впливом чинників ризику та ресурсів розвитку. Незважаючи на наявність психологічного навантаження, невизначеності професійних перспектив і обмежених можливостей практичної підготовки, більшість здобувачів демонструє достатній рівень внутрішньої мотивації, професійної спрямованості, особистісної стійкості та готовності до подальшого професійного розвитку, що створює сприятливі передумови для їхнього подальшого професійного становлення та майбутньої професійної самореалізації у сфері соціальної роботи.

З метою поглиблення результатів емпіричного дослідження та встановлення характеру взаємозв'язків між рівнем резильєнтності та окремими показниками професійного становлення майбутніх соціальних працівників було здійснено кореляційний аналіз за коефіцієнтом рангової кореляції Спірмена. Використання даного статистичного методу дозволило визначити напрям і силу взаємозв'язків між досліджуваними змінними та конкретизувати роль резильєнтності як особистісного ресурсу професійного становлення здобувачів вищої освіти. Результати кореляційного аналізу представлено в таблиці 2.2.8:

Таблиця 2.2.8

Кореляційні взаємозв'язки між рівнем резильєнтності та окремими показниками професійного становлення майбутніх соціальних працівників (коефіцієнт рангової кореляції Спірмена, $n = 48$)

Показники професійного становлення (залежні змінні)	Методика	r_s	p
Внутрішня мотивація професійної діяльності	Методика мотивації професійної діяльності К. Замфіра в адаптації А. Реана	0,48	$\leq 0,01$
Зовнішня позитивна мотивація	Методика мотивації професійної діяльності К. Замфіра в адаптації А. Реана	0,27	$> 0,05$
Зовнішня негативна мотивація	Методика мотивації професійної діяльності К. Замфіра в адаптації А. Реана	–	$\leq 0,05$
Статус професійної ідентичності	«Опитувальник професійної ідентичності» А. Озеріної	0,46	$\leq 0,01$

Показники професійного становлення (залежні змінні)	Методика	r_s	p
Інтегральний показник професійної спрямованості	Авторська анкета «Особливості професійного становлення майбутніх соціальних працівників в умовах війни» (тематичний блок 1)	0,43	$\leq 0,01$
Інтегральний показник готовності до професійної діяльності	Авторська анкета «Особливості професійного становлення майбутніх соціальних працівників в умовах війни» (тематичний блок 2)	0,51	$\leq 0,01$
Інтегральний показник професійних намірів і ресурсів професійного розвитку	Авторська анкета «Особливості професійного становлення майбутніх соціальних працівників в умовах війни» (тематичний блок 4)	0,54	$\leq 0,01$

Примітка. r_s – коефіцієнт рангової кореляції Спірмена; p – рівень статистичної значущості.

Аналіз результатів таблиці 2.2.8 засвідчив наявність переважно статистично значущих прямих взаємозв'язків між рівнем резильєнтності та основними показниками професійного становлення майбутніх соціальних працівників. Отримані результати свідчать про те, що зі зростанням рівня резильєнтності підвищуються показники внутрішньої професійної мотивації, професійної ідентичності, професійної спрямованості, готовності до майбутньої професійної діяльності та орієнтації на подальший професійний розвиток.

Найбільш виражені прямі взаємозв'язки було встановлено між рівнем резильєнтності та інтегральним показником професійних намірів і ресурсів професійного розвитку ($r_s = 0,54$; $p \leq 0,01$), а також інтегральним показником готовності до професійної діяльності ($r_s = 0,51$; $p \leq 0,01$). Отримані результати дають підстави стверджувати, що здобувачі з вищим рівнем резильєнтності характеризуються більшою впевненістю у власних професійних можливостях, демонструють вищий рівень готовності до майбутньої професійної діяльності та більш виражену орієнтацію на професійне самовдосконалення і професійну самореалізацію. Виявлені взаємозв'язки є закономірними, оскільки

резильєнтність забезпечує здатність особистості підтримувати психологічну стійкість, конструктивно реагувати на труднощі та мобілізувати внутрішні ресурси в умовах невизначеності й підвищеного психоемоційного навантаження.

Достатньо виражений прямий зв'язок встановлено також між рівнем резильєнтності та внутрішньою мотивацією професійної діяльності ($r_s = 0,48$; $p \leq 0,01$), а також загальним рівнем професійної ідентичності ($r_s = 0,46$; $p \leq 0,01$). Це свідчить про те, що більш резильєнтні здобувачі характеризуються вищим рівнем зацікавленості майбутньою професійною діяльністю, більш усвідомленим ставленням до професійного вибору, прийняттям професійних цінностей та більшою визначеністю власних професійних намірів. Отримані результати узгоджуються з попередніми етапами дослідження, які засвідчили домінування внутрішньої мотивації та переважання досягнутої і передвирішеної професійної ідентичності у структурі професійного становлення більшості респондентів.

Помірний прямий взаємозв'язок виявлено між рівнем резильєнтності та інтегральним показником професійної спрямованості ($r_s = 0,43$; $p \leq 0,01$). Це дає підстави стверджувати, що вищий рівень резильєнтності пов'язаний із позитивнішим ставленням до майбутньої професії, усвідомленням її суспільної значущості, вираженою потребою допомагати людям та прагненням до професійного саморозвитку.

Водночас взаємозв'язок між резильєнтністю та зовнішньою позитивною мотивацією виявився статистично незначущим ($r_s = 0,27$; $p > 0,05$), що свідчить про відносну автономність зовнішніх стимулів професійної діяльності від рівня особистісної резильєнтності. Натомість встановлено статистично значущий обернений зв'язок між рівнем резильєнтності та зовнішньою негативною мотивацією ($r_s = -0,36$; $p \leq 0,05$), що дає підстави припустити: більш резильєнтні здобувачі меншою мірою схильні визначати власну професійну активність мотивами уникнення невдачі, страхом негативної оцінки або зовнішнім примусом.

Загалом результати кореляційного аналізу засвідчили наявність статистично значущих взаємозв'язків між рівнем резильєнтності та ключовими показниками професійного становлення майбутніх соціальних працівників. Виявлені взаємозв'язки дають підстави розглядати резильєнтність як важливий особистісний ресурс професійного становлення, який сприяє підтриманню внутрішньої професійної мотивації, формуванню професійної ідентичності, збереженню професійної спрямованості, підвищенню готовності до майбутньої професійної діяльності та активізації процесів професійного саморозвитку в умовах тривалого впливу воєнних викликів. Саме тому розвиток резильєнтності доцільно розглядати як один із пріоритетних напрямів професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти.

Таким чином, результати емпіричного дослідження засвідчили, що професійне становлення майбутніх соціальних працівників в умовах війни характеризується достатнім рівнем сформованості мотиваційно-ціннісних, особистісних та професійно-ідентифікаційних характеристик, необхідних для подальшої професійної самореалізації. Більшість респондентів демонструє домінування внутрішньої професійної мотивації, позитивне ставлення до обраної професії, усвідомлення її суспільної значущості, достатньо сформовану професійну ідентичність, виражену потребу у професійному саморозвитку та наявність особистісних і соціальних ресурсів для подолання труднощів професійного становлення.

Водночас отримані результати свідчать про складний і суперечливий характер професійного становлення майбутніх соціальних працівників у сучасних умовах. Поряд із високими показниками професійної спрямованості, внутрішньої мотивації та професійної ідентичності у частини здобувачів виявлено певну невизначеність щодо власних професійних перспектив, недостатню впевненість у готовності до самостійного виконання професійних функцій та обмеженість можливостей набуття практичного досвіду внаслідок тривалого впливу воєнних викликів.

Узагальнення результатів психодіагностичних методик, авторської анкети та кореляційного аналізу дає підстави розглядати резильєнтність як важливий особистісний ресурс професійного становлення майбутніх соціальних працівників, який сприяє підтриманню внутрішньої професійної мотивації, формуванню професійної ідентичності, збереженню професійної спрямованості та готовності до подальшого професійного розвитку в умовах тривалої соціальної нестабільності й невизначеності. Виявлені тенденції актуалізують необхідність цілеспрямованого розвитку резильєнтності та вдосконалення системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у закладах вищої освіти, що зумовлює потребу розроблення відповідних практичних рекомендацій.

2.3 Рекомендації щодо розвитку резильєнтності майбутніх соціальних працівників у процесі професійної підготовки в умовах війни

Результати проведеного емпіричного дослідження засвідчили, що професійне становлення майбутніх соціальних працівників в умовах війни відбувається під впливом комплексу взаємопов'язаних соціально-психологічних та освітніх чинників, які одночасно створюють передумови для розвитку особистісних ресурсів і породжують додаткові ризики для професійного самовизначення здобувачів вищої освіти. Домінування середнього рівня резильєнтності у структурі досліджуваної вибірки свідчить про наявність у більшості респондентів достатнього адаптаційного потенціалу, який потребує подальшого розвитку та зміцнення в процесі професійної підготовки в умовах війни.

Отримані результати також продемонстрували, що в умовах війни резильєнтність виступає важливим особистісним ресурсом підтримання професійної мотивації, формування позитивного ставлення до обраної професії, розвитку професійної ідентичності та готовності до майбутньої фахової діяльності. Водночас наявність частини здобувачів із низьким рівнем

резильєнтності, недостатньою визначеністю професійних перспектив та переживанням труднощів професійної підготовки в умовах воєнного стану актуалізує потребу в удосконаленні системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників шляхом посилення її ресурсного та психосоціального компонентів.

З огляду на результати емпіричного дослідження доцільним є розробка та впровадження ряду рекомендацій.

1. Інтеграція розвитку резильєнтності у зміст професійної підготовки. Доцільною є інтеграція до змісту нормативних і вибіркового освітніх компонентів освітньо-професійної програми підготовки майбутніх соціальних працівників змістових модулів, орієнтованих на розкриття теоретичних і практичних аспектів психологічної стійкості, позитивної адаптації до кризових і невизначених умов життєдіяльності, розвитку особистісного ресурсного потенціалу, формування навичок емоційної саморегуляції, управління стресом, кризового реагування та професійного самозбереження. У цьому контексті розвиток резильєнтності доцільно розглядати як стратегічний напрям професійної підготовки та один із наскрізних результатів формування особистісної й професійної готовності майбутніх соціальних працівників до здійснення фахової діяльності в умовах невизначеності, кризових ситуацій і тривалих суспільних трансформацій, зумовлених війною.

2. Упровадження програм розвитку резильєнтності та психосоціальної стійкості здобувачів. Доцільними є розроблення та впровадження у систему професійної підготовки майбутніх соціальних працівників спеціалізованих програм розвитку резильєнтності та психосоціальної стійкості, спрямованих на формування навичок емоційної саморегуляції, психологічної гнучкості, конструктивного подолання труднощів, управління стресом і використання адаптивних копінг-стратегій. Реалізація таких програм може здійснюватися у форматі тренінгів, практикумів, інтерактивних семінарів, рефлексивних занять і груп психологічної підтримки. У цьому контексті впровадження програм розвитку резильєнтності доцільно розглядати як важливий напрям

психолого-педагогічного супроводу професійного становлення майбутніх соціальних працівників та необхідну умову зміцнення їхнього адаптаційного потенціалу й психологічного благополуччя.

3. Посилення практико-орієнтованої складової професійної підготовки.

Доцільним є розширення можливостей для набуття майбутніми соціальними працівниками практичного досвіду професійної діяльності шляхом упровадження технологій практико-орієнтованого навчання. Реалізація даного напрямку передбачає розширення практики застосування технологій практико-орієнтованого навчання, зокрема кейс-методу, симуляційних вправ, супервізійних груп, аналізу кризових випадків та рольове моделювання професійних ситуацій соціальної роботи в умовах війни. Особлива увага має приділятися формуванню здатності приймати професійні рішення в умовах невизначеності, ефективно взаємодіяти з різними категоріями клієнтів та конструктивно діяти в кризових ситуаціях. Практична спрямованість підготовки сприятиме розвитку професійної самоефективності та підвищенню готовності здобувачів до майбутньої фахової діяльності.

4. Створення психологічно безпечного та ресурсного освітнього середовища. Необхідною умовою розвитку резильєнтності студентської молоді є формування у закладі вищої освіти психологічно безпечного та підтримувального освітнього середовища, заснованого на принципах довіри, взаємоповаги, соціальної підтримки та психологічної безпеки. Особливого значення набуває розвиток системи психологічного супроводу здобувачів вищої освіти, організація консультативної допомоги, функціонування груп психологічної підтримки та реалізація програм профілактики емоційного вигорання. Створення ресурсного освітнього середовища сприятиме підтриманню психологічного благополуччя майбутніх соціальних працівників, зміцненню їхніх адаптаційних можливостей та формуванню готовності до конструктивного подолання професійних і життєвих труднощів.

5. Розвиток професійної ідентичності майбутніх соціальних працівників. Доцільним є створення умов для поглиблення професійного

самопізнання здобувачів, усвідомлення ними суспільної місії соціальної роботи, формування позитивного образу себе як майбутнього фахівця та осмислення перспектив професійної самореалізації. Реалізація даного напрямку може здійснюватися шляхом організації професійних дискусійних клубів, зустрічей із фахівцями-практиками/експертами галузі, менторських програм та рефлексивно-аналітичних форм роботи. Розвинена професійна ідентичність виступає важливою передумовою підтримання професійної мотивації, формування відповідального ставлення до майбутньої професійної діяльності та збереження стійкої професійної спрямованості в умовах суспільних викликів.

6. Розвиток суб'єктності та професійної активності здобувачів освіти. Важливим напрямом професійної підготовки є створення умов для активного залучення здобувачів до волонтерських, соціальних, громадських і благодійних ініціатив. Участь у соціально значущій діяльності сприяє розвитку відповідальності, професійної самоефективності, соціальної компетентності, здатності до самостійного прийняття рішень та конструктивної діяльності в умовах невизначеності. Одночасно така діяльність забезпечує набуття практичного досвіду взаємодії з різними соціальними групами, сприяє розвитку професійної рефлексії та формуванню активної суб'єктної позиції, що є важливим чинником зміцнення резильєнтності майбутніх соціальних працівників.

7. Формування навичок використання внутрішніх і зовнішніх ресурсів підтримки. У процесі професійної підготовки доцільно приділяти увагу розвитку здатності майбутніх соціальних працівників усвідомлювати власні ресурсні можливості та ефективно використовувати ресурси соціального середовища. Особлива увага має приділятися формуванню навичок самодопомоги, ранньої ідентифікації ознак психоемоційного виснаження, застосування конструктивних стратегій подолання труднощів та використання доступних механізмів соціальної і психологічної підтримки. Усвідомлене використання внутрішніх і зовнішніх ресурсів сприятиме зміцненню

адаптаційного потенціалу особистості, підтриманню психологічного благополуччя та підвищенню стійкості до впливу стресогенних чинників.

8. Удосконалення організації освітнього процесу в умовах змішаного та дистанційного навчання. Зважаючи на особливості функціонування закладу вищої освіти в умовах релокації та воєнного стану, доцільним є забезпечення належного рівня інтерактивної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу, розширення можливостей для професійної комунікації, групової роботи та професійної рефлексії здобувачів вищої освіти. Особливого значення набуває використання інтерактивних освітніх технологій, що забезпечують організацію колективної навчально-професійної діяльності, підтримання безперервної комунікації між учасниками освітнього процесу та створення умов для професійного співробітництва і взаємопідтримки студентської молоді, а також сприяють подоланню ризиків соціальної ізоляції в умовах релокації та дистанційного навчання. Така організація освітнього процесу сприятиме підтриманню відчуття належності до академічної спільноти, формуванню соціальної підтримки, зміцненню професійної мотивації, розвитку професійної згуртованості та підтриманню позитивного психологічного стану майбутніх соціальних працівників.

9. Запровадження системи моніторингу особистісних ресурсів та психологічного благополуччя студентської молоді. Доцільним є здійснення систематичного психолого-педагогічного моніторингу рівня розвитку резильєнтності, професійної мотивації, професійної ідентичності та психологічного благополуччя здобувачів вищої освіти. Отримані результати можуть використовуватися для своєчасного виявлення груп ризику, визначення потреб студентської молоді у психолого-педагогічній підтримці та розроблення адресних програм супроводу. Упровадження системи моніторингу сприятиме підвищенню ефективності психолого-педагогічної підтримки здобувачів освіти та створенню сприятливих умов для їхнього успішного професійного становлення.

Узагальнюючи викладене, можна констатувати, що резильєнтність має значний потенціал як один із провідних особистісних ресурсів професійного становлення майбутніх соціальних працівників на етапі професійної підготовки. Її розвиток потребує системного впровадження комплексу організаційно-педагогічних і психолого-педагогічних заходів, що передбачають оновлення змісту освітньо-професійних програм, розроблення відповідного навчально-методичного забезпечення, упровадження програм розвитку резильєнтності та психосоціальної стійкості, створення психологічно безпечного й ресурсного освітнього середовища, а також підготовку науково-педагогічних працівників до використання ресурсно-орієнтованих, практико-орієнтованих і травма-інформованих підходів. Практична цінність резильєнтності полягає у забезпеченні здатності особистості конструктивно адаптуватися до умов невизначеності та тривалого стресового навантаження, підтримувати психологічне благополуччя, зберігати професійну мотивацію, розвивати професійну ідентичність і підтримувати готовність до майбутньої професійної діяльності. Саме за таких умов розвиток резильєнтності може розглядатися як стратегічний напрям удосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників та важлива передумова формування їхньої особистісної і професійної готовності до здійснення фахової діяльності в умовах сучасних суспільних викликів, соціальної нестабільності та тривалого впливу воєнних чинників.

Перспективними напрямками подальших наукових досліджень є вивчення динаміки розвитку резильєнтності майбутніх соціальних працівників на різних етапах професійної підготовки, поглиблений аналіз її взаємозв'язку з іншими показниками професійного становлення особистості, дослідження чинників і механізмів формування адаптаційного потенціалу студентської молоді, а також розроблення, апробація та оцінювання ефективності комплексних програм розвитку резильєнтності та психосоціальної стійкості майбутніх фахівців соціальної сфери в умовах війни та повоєнного суспільного відновлення.

Висновки до другого розділу

У другому розділі представлено організацію, методику та результати емпіричного дослідження резильєнтності як ресурсу професійного становлення майбутніх соціальних працівників в умовах війни. Обґрунтовано організаційно-методичні засади дослідження, визначено логіку емпіричного пошуку, критерії та показники професійного становлення майбутніх соціальних працівників, а також сформовано комплекс діагностичного інструментарію (Шкалу резильєнтності Коннора-Девідсона (CD-RISC-25), методику мотивації професійної діяльності К. Замфіра (в адаптації А. Реана), «Опитувальник професійної ідентичності» Г. Озеріної та авторську анкету «Особливості професійного становлення майбутніх соціальних працівників в умовах війни»), застосування якого дало змогу дослідити рівень резильєнтності та встановити її взаємозв'язок з основними показниками професійного становлення студентської молоді.

Емпіричне дослідження проведено на базі факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти Бердянського державного педагогічного університету за участю 48 здобувачів вищої освіти 2-4 курсів спеціальності І10 Соціальна робота та консультування / 231 Соціальна робота. Професійна підготовка респондентів здійснюється в умовах релокації закладу вищої освіти, дистанціалізації освітнього процесу та тривалого впливу воєнних чинників, що визначає специфічний соціально-психологічний контекст їхнього професійного розвитку. Водночас досліджувана вибірка характеризується достатнім рівнем громадської та професійної активності, що створює додаткові передумови для розвитку професійної мотивації, професійної рефлексії та набуття практично значущого соціального досвіду.

Результати дослідження засвідчили, що для більшості респондентів характерний середній рівень резильєнтності (56,3 %), тоді як високий рівень виявлено у 27,1 % опитаних. Отримані дані дають підстави стверджувати про наявність у значної частини майбутніх соціальних працівників достатнього

адаптаційного потенціалу, здатності підтримувати психологічну рівновагу та конструктивно реагувати на виклики воєнного часу. Водночас виявлення групи респондентів із низьким рівнем резильєнтності (16,6 %) актуалізує необхідність цілеспрямованого розвитку особистісних ресурсів, навичок саморегуляції та психосоціальної стійкості здобувачів вищої освіти.

Дослідження мотиваційного критерію професійного становлення засвідчило домінування внутрішньої мотивації професійної діяльності над зовнішніми мотивами ($BM = 4,18$; $ЗПМ = 3,74$; $ЗНМ = 2,11$), що характеризує достатній рівень усвідомленості професійного вибору, сформованість гуманістичної професійної спрямованості та орієнтацію більшості респондентів на професійний розвиток і самореалізацію у сфері соціальної роботи.

Аналіз професійної ідентичності виявив переважання досягнутої (37,5 %) та передвирішеної (25,0 %) професійної ідентичності, що свідчить про достатній рівень професійного самовизначення, прийняття цінностей соціальної роботи та позитивне ставлення більшості здобувачів до майбутньої професійної діяльності.

Результати авторського анкетування дозволили встановити високий рівень усвідомлення респондентами суспільної значущості професії соціального працівника ($M = 4,63$), сформовану потребу у подальшому розвитку професійних компетентностей ($M = 4,54$), готовність до безперервного професійного навчання ($M = 4,48$), а також збереження професійної мотивації та позитивне сприйняття власних ресурсних можливостей навіть за умов тривалого впливу воєнних чинників. Водночас встановлено, що професійний розвиток студентської молоді відбувається в умовах підвищеного психоемоційного навантаження та супроводжується окремими труднощами, пов'язаними з недостатньою впевненістю частини респондентів у власній практичній готовності до самостійного виконання професійних завдань ($M = 3,92$), прийняття професійних рішень у складних ситуаціях ($M = 3,88$), визначенні перспектив професійної самореалізації ($M = 3,92$) та готовності пов'язувати власне професійне майбутнє зі сферою соціальної роботи ($M = 3,94$). Виявлені особливості є закономірним наслідком професійного становлення молоді в

умовах війни, оскільки суспільна невизначеність, трансформація ринку праці, міграційні процеси та необхідність адаптації до нових життєвих обставин зумовлюють певну невизначеність професійних перспектив і майбутньої професійної траєкторії частини здобувачів.

Встановлено, що воєнні події виступають не лише джерелом додаткового психоемоційного навантаження та чинником ускладнення професійної підготовки, а й важливим стимулом професійної рефлексії, переосмислення суспільної місії соціальної роботи та посилення усвідомлення необхідності підготовки фахівців до діяльності в умовах соціальної нестабільності, кризових ситуацій і тривалого впливу воєнних викликів.

Проведений кореляційний аналіз підтвердив наявність статистично значущих взаємозв'язків між рівнем резильєнтності та окремими показниками професійного становлення майбутніх соціальних працівників, що дає підстави розглядати резильєнтність як важливий особистісний ресурс підтримання професійної мотивації, професійної ідентичності, професійної спрямованості, готовності до майбутньої професійної діяльності та професійного саморозвитку в умовах війни.

На основі узагальнення результатів емпіричного дослідження сформульовано практичні рекомендації щодо інтеграції засад формування резильєнтності у зміст підготовки майбутніх соціальних працівників, упровадження програм зміцнення психосоціальної стійкості та психологічного благополуччя здобувачів вищої освіти, посилення практико-орієнтованої складової освітнього процесу, створення психологічно безпечного й ресурсного освітнього середовища, підтримки професійної ідентичності та соціальної активності студентської молоді, а також удосконалення системи її психолого-педагогічного супроводу та моніторингу особистісних ресурсів. Реалізація запропонованих рекомендацій сприятиме підвищенню ефективності їхньої професійної підготовки та зміцненню готовності до здійснення професійної діяльності в умовах сучасних суспільних викликів і тривалого впливу воєнних чинників.

Перспективними напрямками подальших наукових досліджень є вивчення динаміки розвитку резильєнтності майбутніх соціальних працівників на різних етапах професійної підготовки, поглиблений аналіз її взаємозв'язку з іншими показниками професійного становлення особистості, дослідження чинників і механізмів формування адаптаційного потенціалу студентської молоді, а також розроблення, апробація та оцінювання ефективності комплексних програм розвитку резильєнтності та психосоціальної стійкості майбутніх фахівців соціальної сфери в умовах війни та поствоєнного відновлення суспільства.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження резильєнтності як ресурсу професійного становлення майбутніх соціальних працівників в умовах війни. Актуальність дослідження зумовлена зростанням вимог до професійної підготовки фахівців соціальної сфери в умовах тривалого воєнного протистояння, необхідністю забезпечення їхньої психологічної стійкості, здатності до конструктивного подолання кризових ситуацій, професійної самореалізації та ефективного виконання соціально значущих функцій у складних і невизначених умовах сьогодення.

1. Проаналізовано теоретико-методологічні підходи до вивчення феномену резильєнтності в сучасній психологічній науці. Встановлено, що резильєнтність є складним інтегративним утворенням, яке характеризує здатність особистості підтримувати психологічне благополуччя, зберігати продуктивне функціонування, мобілізувати внутрішні та зовнішні ресурси й конструктивно адаптуватися до несприятливих, кризових і травматичних обставин. З'ясовано, що сучасне розуміння резильєнтності формується на перетині особистісного, процесуального, соціально-екологічного та ресурсного підходів, які розглядають її одночасно як індивідуальну характеристику, динамічний процес і результат взаємодії особистісних та середовищних ресурсів.

2. Розкрито сутність професійного становлення майбутніх соціальних працівників та визначено особливості його перебігу в умовах війни. Встановлено, що професійне становлення є тривалим і багатовимірним процесом розвитку професійної спрямованості, мотивації, професійної ідентичності, готовності до професійної діяльності та професійного самовизначення особистості. Визначено, що воєнний контекст суттєво трансформує умови професійної підготовки студентської молоді, одночасно породжуючи додаткові труднощі, пов'язані з психоемоційним навантаженням, невизначеністю професійних перспектив і обмеженням можливостей практичної підготовки, та актуалізуючи потребу в розвитку особистісних ресурсів, насамперед резильєнтності.

3. Теоретично обґрунтовано роль резильєнтності у професійному становленні майбутніх соціальних працівників в умовах війни. Визначено, що резильєнтність виступає важливим внутрішнім ресурсом професійного розвитку, який забезпечує підтримання психологічної стійкості, збереження професійної мотивації та професійної ідентичності, підвищує здатність до саморегуляції, адаптації до змін, конструктивного подолання труднощів і реалізації професійних намірів в умовах підвищеної соціальної та емоційної напруженості. Водночас встановлено, що професійне становлення майбутніх соціальних працівників залежить не лише від індивідуальних ресурсів студентів, а й від ресурсності освітнього середовища, наявності соціальної підтримки та створення умов для розвитку особистісного потенціалу здобувачів вищої освіти.

4. Проведено емпіричне дослідження резильєнтності як ресурсу професійного становлення майбутніх соціальних працівників в умовах війни. Результати дослідження засвідчили переважання у більшості респондентів середнього та високого рівнів резильєнтності, домінування внутрішньої професійної мотивації та достатньо сформованої професійної ідентичності. Зокрема, найбільшу групу становили здобувачі вищої освіти з досягнутою професійною ідентичністю (37,5 %), тоді як передвирішений статус виявлено у 25,0 %, мораторій – у 22,9 %, а дифузний статус – у 14,6 % респондентів. Встановлено, що переважна більшість опитаних усвідомлює суспільну значущість професії соціального працівника ($M = 4,63$; 93,8 % позитивних відповідей), демонструє потребу в подальшому розвитку професійних компетентностей ($M = 4,54$; 91,7 %) та готовність до професійного саморозвитку і навчання ($M = 4,48$; 89,6 %). Водночас виявлено окремі труднощі професійного становлення, пов'язані зі зниженням упевненості частини здобувачів у власній практичній готовності до самостійного виконання професійних завдань, прийняття рішень у складних професійних ситуаціях та недостатньою визначеністю перспектив професійної самореалізації у воєнний період. Зокрема, намір пов'язати майбутню професійну діяльність зі сферою соціальної роботи продемонстрували 60,4 % респондентів ($M = 3,94$), а чітке бачення власної

професійної перспективи на найближчі два-три роки виявили 68,8 % опитаних ($M = 3,92$). Отримані результати підтвердили значущість резильєнтності як важливого особистісного ресурсу підтримання професійної активності, адаптаційних можливостей і професійного розвитку майбутніх соціальних працівників в умовах війни.

5. Розроблено рекомендації щодо розвитку резильєнтності у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Обґрунтовано доцільність інтеграції заходів із розвитку резильєнтності у зміст професійної підготовки, впровадження програм формування психосоціальної стійкості та психологічного благополуччя студентської молоді, посилення практико-орієнтованої складової освітнього процесу, створення психологічно безпечного й ресурсного освітнього середовища, а також удосконалення системи психолого-педагогічного супроводу та моніторингу особистісних ресурсів здобувачів вищої освіти.

Отже, результати теоретичного аналізу та емпіричного дослідження підтвердили, що резильєнтність є важливим особистісним ресурсом професійного становлення майбутніх соціальних працівників в умовах війни, який сприяє збереженню психологічної стійкості, підтриманню професійної мотивації, розвитку професійної ідентичності та забезпеченню конструктивної адаптації до сучасних соціальних викликів. Водночас отримані результати доцільно інтерпретувати з урахуванням окремих обмежень дослідження, зокрема обсягу вибірки та особливостей одноразового діагностичного вимірювання. Перспективи подальших наукових пошуків убачаються у розробленні та апробації комплексних програм розвитку резильєнтності студентської молоді, а також у вивченні довготривалого впливу резильєнтності на професійну підготовку та професійну самореалізацію майбутніх соціальних працівників.

ДЕКЛАРАЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ ГШІ

Автори заявляють про використання генеративного ШІ у процесі дослідження та підготовки рукопису. Відповідно до таксономії GAIDeT (2025), наведені нижче завдання були делеговані інструментам генеративного ШІ за повного людського нагляду:

- Генерування ідей
- Вибір методів дослідження
- Вичитування та редагування
- Виявлення трендів

Використаний інструмент генеративного ШІ: ChatGPT.

Повну відповідальність за фінальний рукопис несуть автори.

Інструменти генеративного ШІ не зазначаються як автори та не несуть відповідальності за кінцеві результати.

Декларацію подав: Артур ТИХОВОД

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Автоматизована інформаційна система “Я — психолог”: *офіційний вебсайт*. URL: <https://xn----ftbomobdqlb9f.xn--j1amh/> (дата звернення: 12.12.2025).
2. Балахтар К. С. Психологічні ресурси резильєнтності представників соціономічних професій. *Габітус*. 2023. № 50. С. 178-183.
3. Барчі Б. В. Професійне становлення особистості. *Освіта і наука*. 2018. Вип. 24(1). С. 75-78.
4. Бех І. Д. *Особистість на шляху до духовних цінностей*. Київ; Чернівці: Букрек, 2018. 320 с.
5. Белкіна-Ковальчук О., Мельничук Д. Життестійкість у системі споріднених понять. *Ввічливість. Humanitas*, (1), 2024. С. 10-18.
6. Грішин Е. Резилієнтність особистості: сутність феномену, психодіагностика та засоби розвитку. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія*, 2021. 64. С. 62-81.
7. Гудзенко О. Г., Фаст О. Л. Резильєнс-підхід як методологічна основа модернізації змісту професійної підготовки майбутніх педагогів. *Педагогічні науки: теорія та практика*, 2025. №3 (55). С. 122-131.
8. Дмитришин С. Резильєнтність особистості: сутність феномену та методи розвитку. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2024. Випуск 20. С. 67-74.
9. Дубінін Д. О. Аксіологічна компетентність як детермінанта резильєнтності працівників поліції: дис. д-р філ.: 053 Психологія. Харків, 2025. 327 с.
10. Дубчак Г. Аналіз особистісних ресурсів професійної стресостійкості фахівців соціономічних професій. *Збірник наукових праць: психологія*, 2018. Вип. 22. С. 115-122.
11. Дусь Є. В., Односталко Є. С. Резильєнтність та особистісні ресурси подолання складних життєвих ситуацій. *Психологічні науки*, 2018. № 2. Т. 1. С. 52-57.

12. Зверєва І. Д. *Соціальна педагогіка: теорія і технології*. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 316 с.
13. Капська А. Й. *Соціальна педагогіка*. Київ: Центр навчальної літератури, 2009. 488 с.
14. Кокур О. М. Життєстійкість і резильєнтність людини в сучасному світі: теорія, дослідження, практика: монографія. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2025. 214 с.
15. Кокур О. М. *Психологія професійного становлення сучасного фахівця: монографія*. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2019. 200 с.
16. Кокур О. М., Мельничук Т. І. Резилієнс-довідник: практичний посібник. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2023. 25 с.
17. Кокур О. М., Мороз В. М., Лозінська Н. С., Пішко І. О. Збірник психодіагностичних методик для професійно-психологічного відбору кандидатів на військову службу за контрактом у Збройних Силах України: метод. посіб. Київ: Видавничий дім “Освіта України”, ФОП Маслаков Руслан Олексійович, 2021. 74 с.
18. Максименко С. Д. Генеза становлення особистості. Київ: КММ, 2006. 240 с.
19. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс : навч.-метод. посіб. / [Н. Гусак, В. Чернобровкіна, В. Чернобровкін, А. Максименко, С. Богданов, О. Бойко; за заг. ред. Н. Гусак]; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ: НаУКМА, 2017. 92 с.
20. Посібник з навчального курсу з молодіжної роботи, інформованої на травму / Боярський Н., Єлфімова Ю., Макієнко Н., Черних О. Рада Європи, 2022. 175 с.
21. Савельчук І. Б. *Підготовка соціальних працівників в інноваційному освітньому середовищі університету: монографія*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. 376 с.
22. Садрицька С. В. Професійні компетентності соціальних працівників: зміна пріоритетів в умовах війни. *Соціонпростір*. 2022. № 12. С. 14-25.

23. Семигіна Т. В. Соціальна робота в умовах війни: нові виклики та напрями професійної діяльності. *Social Work and Education*. 2022. Т. 9, № 2. С. 147-156.
24. Семигіна Т. В. Соціальна робота: глобальні визначення та сучасні виклики. *Social Work and Education*. 2020. Т. 7, № 1. С. 6-13.
25. Слозанська Г. І. *Теорія і практика підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи у територіальних громадах: монографія*. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2018. 414 с.
26. Тимошенко Н. Є. Етапи професійного зростання соціальних працівників в системі неперервної освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2018. № 22(257), ч. III. С. 662-695.
27. Титаренко Т. М. *Психологічне здоров'я особистості: засоби самопомоги в умовах тривалої травматизації*. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2018. 160 с.
28. Хамініч О. М. Резильєнтність: життєстікість, життєздатність або резильєнтність? *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*, 2016. 6(2). С. 160-165.
29. Чиханцова О. А. Життєстійкість та її зв'язок із цінностями особистості. *Актуальні проблеми психології*, 2018. Т. 6. Вип. 14. С. 193-202.
30. Штифурак В. А., Штифурак В. В. Особистісно-професійне становлення майбутніх соціальних працівників у вимірі превентивних стратегій. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка і психологія*. 2022. Вип. 69. С. 94-99.
31. Addams J. *Democracy and Social Ethics*. Urbana: University of Illinois Press, 1902. 281 p.
32. American Psychological Association. Resilience. *APA Dictionary of Psychology*. Washington, DC: APA, 2024.
33. Bonanno G. A. *The Other Side of Sadness: What the New Science of Bereavement Tells Us About Life After Loss*. New York: Basic Books, 2009. 336 p.
34. Bonanno G. A., Burton C. L. Regulatory Flexibility: An Individual Differences Perspective on Coping and Emotion Regulation. *Perspectives on Psychological Science*. 2013. Vol. 8 (6). P. 591-612.

35. Bronfenbrenner U. *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1979. 330 p.
36. Charney D. S., Southwick S. M. *Resilience: The Science of Mastering Life's Greatest Challenges*. New York: Cambridge University Press, 2012. 270 p.
37. Davidson R. J., Begley S. *The Emotional Life of Your Brain*. New York: Penguin Books, 2013. 336 p.
38. Erikson E. H. *Identity: Youth and Crisis*. New York: Norton, 1968. 336 p.
39. Frankl Viktor E: ... trotzdem Ja zum Leben sagen: ein Psychologe erlebt das Konzentrationslager. Penguin. München : Penguin Verlag. 2018. 192 p.
40. Garmezy N. Stress-Resistant Children: The Search for Protective Factors. In: Stevenson J. E. (Ed.). *Recent Research in Developmental Psychopathology*. Oxford: Pergamon Press, 1985. P. 213-233.
41. Inter-Agency Standing Committee: офіційний вебсайт. URL: <https://interagencystandingcommittee.org/the-inter-agency-standing-committee> (дата звернення: 17.02.2026).
42. International Association of Schools of Social Work, International Federation of Social Workers. *Global Standards for Social Work Education and Training*. Rheinfelden: IASSW, IFSW, 2020.
43. International Federation of Social Workers. Three Years of War in Ukraine – Honouring Resilience, Solidarity, and the Role of Social Work. 2025. URL: <https://www.ifsw.org/statement-three-years-of-war-in-ukraine-honouring-resilience-solidarity-and-the-role-of-social-work/> (дата звернення: 19.01.2026).
44. International Medical Corps: офіційний вебсайт. URL: <https://internationalmedicalcorps.org/emergency-and-trauma-care-training-ukr/> (дата звернення: 16.02.2026).
45. Kobasa S. C. Stressful Life Events, Personality, and Health: An Inquiry into Hardiness. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1979. Vol. 37(1). P. 1-11.
46. Lazarus R. S., Folkman S. *Stress, Appraisal, and Coping*. New York: Springer Publishing Company, 1984. 456 p.

47. Luthar S. S., Cicchetti D., Becker B. The Construct of Resilience: A Critical Evaluation and Guidelines for Future Work. *Child Development*. 2000. Vol. 71(3). P. 543-562.
48. Maddi S. R. Hardiness: The Courage to Grow from Stresses. *The Journal of Positive Psychology*. 2006. Vol. 1(3). P. 160-168.
49. Marcia J. E. Development and validation of ego-identity status. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1966. Vol. 3, No. 5. P. 551-558.
50. Maslow A. H. *Motivation and Personality*. New York: Harper & Row, 1970. 369 p.
51. Masten A. S. *Ordinary Magic: Resilience in Development*. New York: Guilford Press, 2014. 370 p.
52. Oxford English Dictionary. Resilience. Oxford: Oxford University Press, 2024.
53. Richmond M. E. *Social Diagnosis*. New York: Russell Sage Foundation, 1917. 511 p.
54. Rogers C. R. *On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy*. Boston: Houghton Mifflin, 1961. 420 p.
55. Seligman M. E. P. *Learned Optimism: How to Change Your Mind and Your Life*. New York: Vintage Books, 2006. 336 p.
56. Seligman M. E. P., Csikszentmihalyi M. Positive Psychology: An Introduction. *Psychological Review*. 2000. Vol. 55, No. 1. P. 5-14.
57. Southwick S. M., Bonanno G. A., Masten A. S., Panter-Brick C., Yehuda R. Resilience Definitions, Theory, and Challenges: Interdisciplinary Perspectives. *European Journal of Psychotraumatology*. 2014. Vol. 5. Article 25338.
58. Southwick S. M., Charney D. S. *Resilience: The Science of Mastering Life's Greatest Challenges*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. 342 p.
59. Super D. E. *The Psychology of Careers*. New York: Harper & Brothers, 1957. 362 p.
60. Tedeschi R. G., Calhoun L. G. Posttraumatic Growth: Conceptual Foundations and Empirical Evidence. *Psychological Inquiry*. 2004. Vol. 15(1). P. 1-18.

61. Ungar M. Resilience Across Cultures. *British Journal of Social Work*. 2008. Vol. 38(2). P. 218-235.
62. Ungar M. Systemic Resilience: Principles and Processes for a Science of Change in Contexts of Adversity. *Ecology and Society*. 2018. Vol. 23(4). Article 34.
63. Ungar M. *The Social Ecology of Resilience: A Handbook of Theory and Practice*. New York: Springer, 2012. 463 p.
64. Werner E. E., Smith R. S. *Journeys from Childhood to Midlife: Risk, Resilience and Recovery*. Ithaca: Cornell University Press, 2001. 322 p.
65. Werner E. E., Smith R. S. *Overcoming the Odds: High Risk Children from Birth to Adulthood*. Ithaca: Cornell University Press, 1992. 280 p.
66. World Health Organization. *Mental Health and Psychosocial Support in Emergencies*. Geneva: WHO, 2022. URL: <https://www.who.int/teams/mental-health-and-substance-use/mental-health-in-emergencies> (date of access: 11.12.2025).
67. World Health Organization: офіційний вебсайт. URL: <https://www.who.int/europe/news/item/31-03-2017-what-is-resilience-and-why-does-it-matter-for-small-countries-> (дата звернення: 15.02.2026).

ДОДАТКИ

Додаток А

Шкала резильєнтності Коннора-Девідсона (Connor–Davidson Resilience Scale, CD-RISC-25)

Шкала резильєнтності Коннора-Девідсона-10, включає 10 найбільш інформативних пунктів повної шкали з 25 пунктів. Відповідно, вона складається з 10 тверджень, відповіді на які даються за п'ятибальною шкалою Лайкерта (від «повністю невірно» = 0 до «вірно майже у всіх випадках» = 4).

РЕЄСТРАЦІЙНИЙ БЛАНК

ПІБ _____ Дата _____

Інструкція.

Уважно прочитайте кожне з наведених тверджень і визначте, наскільки кожне з них відповідає Вашому звичному способу мислення, переживанням і поведінці протягом останнього місяця. Для кожного твердження оберіть один із п'яти варіантів відповіді, поставивши позначку (□) у відповідній графі.

0 – повністю невірно;

1 – зрідка вірно;

2 – вірно час від часу;

3 – часто вірно;

4 – вірно майже у всіх випадках.

№	Твердження	0	1	2	3	4
1	Я здатний(а) адаптуватися до змін.	☐	☐	☐	☐	☐
2	Я можу впоратися з будь-якими труднощами, які трапляються в моєму житті.	☐	☐	☐	☐	☐
3	Я намагаюся дивитися на життєві ситуації з гумором.	☐	☐	☐	☐	☐
4	Я впевнений(а), що подолання труднощів і стресових ситуацій робить мене сильнішим(ою).	☐	☐	☐	☐	☐
5	Я швидко відновлююся після хвороб, невдач або життєвих труднощів.	☐	☐	☐	☐	☐
6	Я можу досягати поставлених цілей, незважаючи на перешкоди.	☐	☐	☐	☐	☐
7	У ситуаціях напруження або під тиском я здатний(а) зосереджуватися та мислити чітко.	☐	☐	☐	☐	☐

№	Твердження	0	1	2	3	4
8	Мене важко надовго засмутити або розчарувати невдачею.	○	○	○	○	○
9	Я сприймаю себе як сильну та життєстійку людину.	○	○	○	○	○
10	Я здатний(а) впоратися з неприємними почуттями та негативними переживаннями.	○	○	○	○	○

Обробка результатів. Кількісний показник резильєнтності за методикою складає сума балів за 10 твердженнями (від 0 до 40).

Нормативні показники рівнів резильєнтності у балах

№ з/п	Рівень резильєнтності	Бали	Відсотковий діапазон
1	Низький	0–15 балів	0–20 %
2	Нижчий за середній	16–20 балів	21–40 %
3	Середній	21–25 балів	41–60 %
4	Вищий за середній	26–30 балів	61–80 %
5	Високий	31–40 балів	81–100 %

Методика мотивації професійної діяльності К. Замфіра
(в модифікації А. Реана)

РЕЄСТРАЦІЙНИЙ БЛАНК

ПІБ _____ **Дата** _____

Інструкція.

Уважно прочитайте наведені нижче мотиви професійної діяльності та оцініть ступінь їхньої значущості для Вас. Для кожного твердження оберіть один із п'яти варіантів відповіді, поставивши позначку (□) у відповідній графі.

1 – у дуже незначній мірі;

2 – у достатньо незначній мірі;

3 – у невеликій, але й не малій мірі;

4 – у достатньо великій мірі;

5 – у дуже великій мірі.

№	Мотиви професійної діяльності	1	2	3	4	5
1	Грошовий заробіток	☐	☐	☐	☐	☐
2	Прагнення до просування по службі	☐	☐	☐	☐	☐
3	Прагнення уникнути критики з боку керівника або колег	☐	☐	☐	☐	☐
4	Прагнення уникнути можливих покарань або неприємностей	☐	☐	☐	☐	☐
5	Потреба в досягненні соціального престижу та поваги з боку інших	☐	☐	☐	☐	☐
6	Задоволення від самого процесу та результатів роботи	☐	☐	☐	☐	☐
7	Можливість найбільш повної самореалізації саме в даній діяльності	☐	☐	☐	☐	☐

Обробка результатів.

Обробка результатів здійснюється шляхом визначення показників трьох типів мотивації професійної діяльності: внутрішньої мотивації (ВМ), зовнішньої позитивної мотивації (ЗПМ) та зовнішньої негативної мотивації (ЗНМ).

До складу *внутрішньої мотивації* належать мотиви, пов'язані із задоволенням від самого процесу професійної діяльності та можливістю особистісної

самореалізації:

- задоволення від самого процесу і результату роботи (пункт 6);
- можливість найбільш повної самореалізації саме в даній діяльності (пункт 7).

Зовнішню позитивну мотивацію становлять мотиви, пов'язані з отриманням соціально схвалюваних результатів професійної діяльності:

- грошовий заробіток (пункт 1);
- прагнення до просування по службі (пункт 2);
- потреба в досягненні соціального престижу та поваги з боку інших (пункт 5).

До *зовнішньої негативної мотивації* належать мотиви, зумовлені прагненням уникнути небажаних наслідків:

- прагнення уникнути критики з боку керівника або колег (пункт 3);
- прагнення уникнути можливих покарань або неприємностей (пункт 4).

Показники за кожним видом мотивації визначаються шляхом обчислення **середнього арифметичного відповідних пунктів**:

$$BM = (n. 6 + n. 7) / 2;$$

$$ЗПМ = (n. 1 + n. 2 + n. 5) / 3;$$

$$ЗНМ = (n. 3 + n. 4) / 2.$$

Інтерпретація результатів ґрунтується на співвідношенні отриманих показників. *Оптимальним* вважається мотиваційний комплекс, за якого внутрішня мотивація переважає над зовнішніми мотивами або є рівною зовнішній позитивній мотивації та перевищує зовнішню негативну мотивацію, тобто:

$$BM > ЗПМ > ЗНМ \text{ або } BM = ЗПМ > ЗНМ.$$

Менш сприятливими є мотиваційні комплекси, у яких домінує зовнішня позитивна мотивація: $ЗПМ > BM > ЗНМ$ або $ЗПМ = BM > ЗНМ$.

Найменш сприятливим є мотиваційний комплекс, за якого переважає зовнішня негативна мотивація: $ЗНМ > ЗПМ > BM$.

Домінування внутрішньої мотивації свідчить про усвідомлене ставлення особистості до професійної діяльності, зацікавленість її змістом, прагнення до професійної самореалізації та самовдосконалення. Переважання зовнішньої позитивної мотивації вказує на значущість матеріальних і соціально-престижних стимулів професійної діяльності. Домінування зовнішньої негативної мотивації характеризує залежність професійної активності від уникнення критики, покарання чи інших несприятливих наслідків.

Опитувальник професійної ідентичності Г. Озеріної

РЕЄСТРАЦІЙНИЙ БЛАНК

ПІБ _____ **Дата** _____

Інструкція.

Шановані здобувачі! Вам пропонується низка тверджень, кожне з яких стосується спеціальності, за якою ви навчаєтеся. Якщо Ви погоджуєтеся з твердженням, поставте позначку «+» у графі «Так». Якщо не погоджуєтеся – поставте позначку «+» у графі «Ні». Будьте відвертими. Вдячні за відкритість та співучасть!

№	Твердження	Так (+)	Ні (–)
1	У мене немає чітких бажань стосовно того, чим займатися після закінчення ЗВО	☐	☐
2	У професійному плані я наслідуватиму приклад близьких мені людей	☐	☐
3	Я відчуваю, що зробив(ла) правильний професійний вибір	☐	☐
4	З кожним роком навчання я все більше переконуюсь, що ця професія мені не підходить	☐	☐
5	Мені важливо, щоб моя майбутня професія дала змогу проявитися моїй індивідуальності	☐	☐
6	Я знаю, де можна працювати за моєю спеціальністю	☐	☐
7	Я знаю, які особистісні якості сприяють успіху в моїй майбутній професії	☐	☐
8	Я вважаю, що показником професіоналізму є розмір заробітної плати	☐	☐
9	У мене вже є деякий професійний досвід за фахом	☐	☐
10	Я пішов(ла) вчитися саме за цією спеціальністю, тому що мені порекомендували	☐	☐
11	Я поки що не професіонал, але думаю, що зможу всього навчитися	☐	☐
12	Мій особистий досвід показав, що я зможу стати хорошим фахівцем	☐	☐
13	В майбутньому я швидше намагатимуся уникати можливих неприємностей на роботі, ніж прагнути отримати похвалу	☐	☐

14	Якщо професія престижна, то сам процес роботи для мене не має великого значення	☐	☐
15	Я виразно уявляю собі своє подальше професійне майбутнє	☐	☐
16	Мені важливо, щоб мій професійний вибір схвалили близькі люди	☐	☐
17	Мені абсолютно не подобається спеціальність, за якою я навчаюся	☐	☐
18	Мені підходить вибрана мною спеціальність через низку обставин	☐	☐
19	Для мене майбутня професія – це інструмент досягнення певного статусу в суспільстві	☐	☐
20	Я не уявляю, яким чином можна реалізувати отримані у ЗВО знання	☐	☐
21	Я можу описати основні методи і форми роботи фахівця в професійній сфері, що вивчається мною	☐	☐
22	На мій погляд, професіоналу цікавий тільки результат, а не процес роботи	☐	☐
23	Я не готовий(а) працювати за фахом, якому навчаюся	☐	☐
24	Я б вступив(ла) вчитися куди хочу, навіть якщо б мій вибір суперечив думці батьків (близьких людей)	☐	☐
25	Я впевнений(а), що, незалежно від моїх знань, після закінчення навчання я не буду затребуваний(а) як фахівець	☐	☐
26	Гарні оцінки – важливий показник професійних успіхів у майбутньому	☐	☐
27	Для мене більш важливо, щоб мою роботу ніхто не критикував, ніж її схвалення ким-небудь	☐	☐
28	Я не довіряю зовнішній привабливості професій	☐	☐
29	Я прагну до реалізації моїх професійних цілей	☐	☐
30	Я приймаю рішення стосовно свого майбутнього самостійно	☐	☐
31	Я відчуваю емоційний підйом, коли думаю, які перспективи відкриє переді мною моя спеціальність після закінчення ЗВО	☐	☐
32	Я думаю, що мої особистісні якості відповідають обраній мною професії	☐	☐
33	Я прекрасно розумію, для чого потрібна моя спеціальність у суспільстві	☐	☐
34	У мене немає цілісної картини моєї майбутньої професії	☐	☐
35	Я не знаю, яким має бути ідеальний представник моєї	☐	☐

- майбутньої професії
- 36 Я знаю, якими вміннями я повинен(на) оволодіти, щоб відчувати себе фахівцем в цій сфері ☐ ☐
- 37 Мої навчально-професійні успіхи дозволили мені уявити себе майбутнім фахівцем ☐ ☐
- 38 Для мене головне, щоб оточення вважало, що з мене вийде хороший фахівець ☐ ☐
- 39 Я вважаю, що випускник відразу після ЗВО не може працювати за фахом, тому що йому бракує знань ☐ ☐
- 40 Якщо оточення хвалить результати праці, значить, людина досягла успіху в професії ☐ ☐
- 41 Я б хотів(ла), щоб моя професія дозволяла мені виділятися серед оточення ☐ ☐
- 42 Я не працюватиму там, де мені абсолютно нецікаво, навіть за великі гроші ☐ ☐
- 43 Мої професійні інтереси постійно міняються ☐ ☐
- 44 Мені б хотілося, щоб хтось направив мене в професії ☐ ☐
- 45 Я думаю, викладачі бачать мій інтерес до спеціальності ☐ ☐
- 46 Якби я знову вступав(ла) до ЗВО, то вибрав(ла) б іншу спеціальність ☐ ☐
- 47 Я поки що погано розумію, що собою являє моя майбутня професія ☐ ☐
- 48 Моя майбутня професія нічим не відрізняється від багатьох інших ☐ ☐
- 49 Я не знаю, як досягти професіоналізму у галузі, що вивчається мною ☐ ☐
- 50 Я вважаю, що людина повинна прийти в професію за покликанням ☐ ☐
- 51 Я відчуваю себе швидше здобувачем, ніж майбутнім фахівцем ☐ ☐
- 52 Рішення, що стосуються мого професійного майбутнього, я приймаю самостійно ☐ ☐
- 53 Якщо у мене буде бажання і прагнення, то я зможу стати хорошим фахівцем ☐ ☐
- 54 Професіонал може самостійно об'єктивно оцінити якість своєї роботи ☐ ☐
- 55 Заради ймовірного кар'єрного росту я б міг (могла) піти на ризик, незважаючи на можливість провалу ☐ ☐
- 56 Для мене важливіше отримувати високу зарплату, ніж самореалізуватися в професії ☐ ☐

Обробка результатів.

Визначення статусу професійної ідентичності

Кожен збіг з ключем оцінюється в 1 бал.

Ключ:

Шкала сформованості професійної ідентичності:

Відповідь «Так» з питань: 3, 6, 7, 9, 11, 15, 21, 29, 31, 37, 41, 45, 53, 55.

Відповідь «Ні» на питання: 1, 13, 17, 20, 23, 25, 27, 34, 35, 39, 43, 48, 49, 51.

Шкала зрілості професійної ідентичності:

Відповідь «Так» з питань: 5, 12, 18, 24, 28, 30, 32, 33, 36, 42, 50, 52, 54.

Відповідь «Ні» на питання: 2, 4, 8, 10, 14, 16, 19, 22, 26, 33, 38, 40, 44, 46, 47, 56.

Суми за двома шкалами переносяться на координатну площину. На перетині визначається статус професійної ідентичності здобувача.

Підсумкові шкали	Досягнутий статус	Мораторій	Передвирішений статус	Дифузний статус
Сформованість професійної ідентичності	19–28	0–18	19–28	0–18
Зрілість професійної ідентичності	20–28	20–28	0–19	0–19

Кожен збіг з ключем оцінюється в 1 бал. Сума балів по кожному з 14 пунктів записується у бланк відповідей в рядок з назвою: «Разом». Максимальна кількість балів — 4: від 0 до 2 — низький показник, 3–4 — високий.

Ключ:

Навчально-професійні плани:

визначені/невизначені;

Відповідь «Так» з питань: 15, 29. Відповідь «Ні» на питання: 1, 4

власні/запозичені.

Відповідь «Так» з питань: 30. Відповідь «Ні» на питання: 2, 16, 44

Ставлення до професії:

емоційне прийняття/відкидання;

Відповідь «Так» з питань: 3, 31, 45 Відповідь «Ні» на питання: 17

раціональне/ірраціональне.

Відповідь «Так» з питань: 18, 32. Відповідь «Ні» на питання: 4, 46

Образ професії:*цілісний/фрагментарний.*

Відповідь «Так» з питань: 6. Відповідь «Ні» на питання: 20, 34, 48

внутрішній/поверховий;

Відповідь «Так» з питань: 5, 33. Відповідь «Ні» на питання: 19, 47

Образ професіонала:*чіткий/розмитий;*

Відповідь «Так» з питань: 7, 21. Відповідь «Ні» на питання: 35, 49

усвідомлений/стереотипний.

Відповідь «Так» з питань: 36, 50. Відповідь «Ні» на питання: 8, 22,

Професійна позиція:*активна/пасивна;*

Відповідь «Так» з питань: 9, 37. Відповідь «Ні» на питання: 23, 51

автономна/залежна.

Відповідь «Так» з питань: 24, 52. Відповідь «Ні» на питання: 10, 38

Професійна самооцінка:*адекватна/неадекватна;*

Відповідь «Так» з питань: 11, 53. Відповідь «Ні» на питання: 25, 39

як результат власної рефлексії/результат оцінки інших.

Відповідь «Так» з питань: 12, 54. Відповідь «Ні» на питання: 26, 40

Професійна мотивація*позитивна/негативна;*

Відповідь «Так» з питань: 41, 55. Відповідь «Ні» на питання: 13, 27

інтринсивна/екстринсивна

Відповідь «Так» з питань: 28, 42. Відповідь «Ні» на питання: 14, 56

**Авторська анкета
«Особливості професійного становлення
майбутніх соціальних працівників в умовах війни»**

Шифр респондента: _____

Дата заповнення: _____

Інформація для учасників.

Шановний(а) учаснику(це)! Дана анкета розроблена в межах дипломного дослідження «Резильєнтність як ресурс професійного становлення майбутніх соціальних працівників в умовах війни». Її метою є вивчення особливостей професійного становлення здобувачів спеціальності І10 Соціальна робота та консультування / 231 Соціальна робота, їхніх професійних намірів, готовності до майбутньої професійної діяльності, а також впливу воєнних подій на професійний розвиток та самореалізацію.

Опитування є анонімним і добровільним. Усі отримані дані використовуватимуться виключно в узагальненому вигляді для наукових цілей.

Інструкція.

Уважно прочитайте кожне твердження та оберіть відповідь, яка найбільшою мірою відповідає Вашій думці. У питаннях зі шкалою оцініть ступінь своєї згоди за п'ятибальною шкалою, де: 1 – повністю не згоден(на); 2 – переважно не згоден(на); 3 – важко відповісти; 4 – переважно згоден(на); 5 – повністю згоден(на).

Блок 1. Соціально-демографічні характеристики

1. Курс навчання: ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4
2. Форма навчання: ☐ денна ☐ заочна
3. Чи поєднуєте навчання з професійною діяльністю? ☐ так ☐ ні
4. Чи працюєте Ви у соціальній сфері або суміжних галузях? ☐ так ☐ ні
5. Чи маєте досвід волонтерської/громадської діяльності? ☐ так ☐ ні
6. Чи маєте статус ВПО? ☐ так ☐ ні
7. Чи перебували/перебуваєте за межами України у зв'язку з війною у статусі біженця/особи з тимчасовим прихистком? ☐ так ☐ ні

Блок 2. Професійна спрямованість

8. Я пов'язую своє майбутнє зі сферою соціальної роботи (1–5)
9. Обрана професія відповідає моїм життєвим цінностям та переконанням (1–5)
10. Я усвідомлюю суспільну значущість професії соціального працівника (1–5)
11. Навчання за спеціальністю викликає у мене стійкий професійний інтерес (1–5)
12. Я відчуваю внутрішню мотивацію допомагати людям, які перебувають у складних життєвих обставинах (1–5)
13. Я прагну професійного саморозвитку у сфері соціальної роботи (1–5)

14. Участь у волонтерській або громадській діяльності сприяє моєму професійному становленню (1–5)

Блок 3. Готовність до професійної діяльності

15. Я відчуваю себе достатньо підготовленим(ою) до майбутньої професійної діяльності (1–5)

16. Отримані під час навчання знання є корисними для майбутньої професійної практики (1–5)

17. Я впевнений(а) у своїй здатності ефективно взаємодіяти з різними категоріями клієнтів (1–5)

18. Я здатний(а) приймати професійні рішення у складних ситуаціях (1–5)

19. Я володію навичками, необхідними для надання соціальної підтримки та допомоги (1–5)

20. Практична підготовка сприяє формуванню моєї професійної компетентності (1–5)

21. Я впевнений(а) у власних професійних можливостях та перспективах професійного зростання (1–5)

Блок 4. Вплив війни на професійне становлення

22. Воєнні події вплинули на моє бачення майбутньої професійної діяльності (1–5)

23. Війна посилила моє усвідомлення важливості професії соціального працівника (1–5)

24. Умови воєнного часу ускладнюють мою професійну підготовку (1–5)

25. Я відчуваю психологічне навантаження, пов'язане з навчанням в умовах війни. (1–5)

26. Попри труднощі воєнного часу я зберігаю мотивацію до професійного розвитку (1–5)

27. Війна спонукала мене більше замислюватися над власною професійною місією (1–5)

28. Я вважаю, що сучасна підготовка соціальних працівників має враховувати виклики воєнного часу (1–5)

Блок 5. Професійні наміри та ресурси професійного розвитку

29. Я планую пов'язати свою професійну діяльність зі сферою соціальної роботи (1–5)

30. Я маю чітке бачення власного професійного розвитку в найближчі кілька років (1–5)

32. Я готовий(а) продовжувати професійне навчання та підвищувати свою кваліфікацію (1–5)

33. Я відчуваю потребу в подальшому розвитку професійних компетентностей (1–5)

34. Я маю достатньо внутрішніх ресурсів для подолання труднощів професійного становлення (1–5)

35. Підтримка близьких людей сприяє моєму професійному розвитку (1–5)

36. Я вважаю, що зможу реалізувати себе у професії соціального працівника, незважаючи на труднощі воєнного часу (1–5)

Відкриті запитання

37. Які труднощі найбільше впливають на Ваше професійне становлення в умовах війни?

38. Які особистісні якості, ресурси або життєвий досвід допомагають Вам продовжувати професійну підготовку?

39. Що, на Вашу думку, найбільше сприяє професійному становленню майбутніх соціальних працівників в умовах війни?